

Πανεπιστήμιο Πατρών
Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών
Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης
Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
Ειδικευση: Διαπολιτισμική εκπαίδευση και τα ελληνικά ως δεύτερη ή ξένη γλώσσα

Θέμα Εργασίας:

Λεξικογραφικές περιγραφές της νεοελληνικής για μη φυσικούς ομιλητές- σύγκριση με λεξικά που απευθύνονται σε φυσικούς ομιλητές και σχολιασμός με έμφαση σε ζητήματα τυποποίησης και χειρισμού της γλωσσικής ποικιλίας στην κατηγορία των επιθέτων.

Φοιτήτρια: Αντωνοπούλου Νικολίτσα
A.M. 235

Καθηγήτρια: Ιορδανίδου Άννα

Πάτρα, 2011

Περιεχόμενα

<i>Εισαγωγή</i>	3
<i>1. Θεωρία</i>	3
1.1. Γλωσσική ποικιλία	3
1.2. Τυποποιημένη γλώσσα	3
1.3. Τυποποίηση και εκπαίδευση.....	5
1.4. Η περίπτωση της ελληνικής.....	5
1.5. Παιδαγωγικό λεξικό	6
<i>2. Μεθοδολογία</i>	8
<i>3. Ανάλυση παραδειγμάτων</i>	9
3.1. Η λόγια κλίση επιθέτων σε -ύς, -εία, -ύ	9
3.2. Ο λόγιος σχηματισμός θηλυκών επιθέτων σε -ος	11
3.3. Η ύπαρξη επιθέτων σε -ων, -ονος.....	12
3.4. Η μετακίνηση του τόνου στη γενική των προπαροξύτων αρσενικών σε -ος, ως εναλλακτική με το σταθερό τόνο.....	14
3.5. Η μετακίνηση του τόνου στη γενική των προπαροξύτων ουδέτερων ουσιαστικών σε ο.....	16
3.6. Παροξύτονα και προπαροξύτονα θηλυκά ουσιαστικά σε α.....	17
<i>4. Συμπεράσματα</i>	19
<i>Βιβλιογραφία</i>	21
<i>Παράρτημα</i>	23
Λεξικό του δημοτικού	24
Λεξικό της Ελληνικής ως Ξένης Γλώσσας	32

Εισαγωγή

Η γλωσσική ποικιλία η οποία αποτελεί χαρακτηριστικό φαινόμενο των περισσότερων γλωσσών οδηγεί στην ανάγκη για σύσταση μιας επίσημης κοινής γλώσσας, ενιαίας σε όλο το φάσμα της γλωσσικής κοινότητας. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τρόπος με τον οποίο η τυποποιημένη γλώσσα διδάσκεται τόσο σε φυσικούς όσο και σε μη φυσικούς ομιλητές. Ένα από τα βασικά εργαλεία της διδασκαλίας αποτελεί το λεξικό και κυρίως το μονόγλωσσο λεξικό. Επομένως, η παρούσα εργασία θα ασχοληθεί με την αποτύπωση της γλωσσικής τυποποίησης σε μονόγλωσσα παιδαγωγικά λεξικά προορισμένα για φυσικούς και για μη φυσικούς ομιλητές της νεοελληνικής γλώσσας.

1. Θεωρία

1.1. Γλωσσική ποικιλία

Βασικό χαρακτηριστικό μιας γλώσσας αποτελεί η παρουσία μέσα σε αυτή πολλών διακριτών συστημάτων¹. Πρόκειται για στοιχεία που αφορούν όλα τα επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης -φωνολογία, μορφολογία, σύνταξη, λεξιλόγιο- και τα οποία διαφέρουν τόσο από ομιλητή σε ομιλητή, όσο και από ένα σύνολο ομιλητών σε ένα άλλο, γεγονός που επιτρέπει την ταξινόμησή τους σε σύνολα ή σε γλωσσικές ποικιλίες στο εσωτερικό μιας γλώσσας. Η ταξινόμηση αυτή μπορεί να γίνει σύμφωνα με τη γεωγραφική περιοχή, την κοινωνική ομάδα, το φύλο, το θεματικό αντικείμενο, την ιστορική περίοδο, ή το επίπεδο ύφους.

1.2. Τυποποιημένη γλώσσα

Η ύπαρξη πολυάριθμων γλωσσικών ποικιλιών οδηγεί στην ανάγκη για την καθιέρωση μιας κοινής γλωσσικής βάσης, προκειμένου να γίνει εφικτή η επικοινωνία στο

¹ Hartmann:1998

πλαίσιο μιας ευρύτερης κοινότητας. Η γλωσσική τυποποίηση αποτελεί το σύνολο των διαδικασιών ορισμού και διαμόρφωσης κοινής γλώσσας, κυρίως γραπτής, για τις διοικητικές, εκπαιδευτικές κ.ά. ανάγκες ενός κράτους. Αν η standard γλώσσα είναι η γλωσσική ποικιλία που έχει νομιμοποιηθεί από το κράτος και διαχωρίζεται από τις γεωγραφικές και κοινωνικές διαλέκτους, τότε η τυποποίηση είναι η διαδικασία κωδικοποίησης της standard μέσω γραμματικών και λεξικών από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και την εκπαίδευση². Στην τυποποίηση δεν περιλαμβάνονται τοπικές και γεωγραφικές διάλεκτοι. Η τυποποίηση μιας γλώσσας συντελείται κυρίως στο πλαίσιο ενός ευρύτερου σχεδιασμού (language planning) ή μιας γλωσσικής πολιτικής (language policy), στην υλοποίηση της οποίας καθοριστικό ρόλο παίζουν ορισμένοι θεσμοί και ιδρύματα (Ακαδημίες, Υπουργεία Παιδείας, Κέντρα μελέτης της γλώσσας, εκπαιδευτικά ιδρύματα, κ.ά.)³. Η τυποποίηση αφορά ουσιαστικά μία «ήπια» παραχάραξη της γλωσσικής πρακτικής, δεδομένου ότι περιλαμβάνει περισσότερους από έναν γλωσσικούς τύπους και δεν αποτελεί αντίγραφο της γλωσσικής πρακτικής.

Οι κανόνες για τους τυποποιημένους τύπους αφορούν διάφορα επίπεδα: ορθογραφία, προφορά, γραμματική και λεξιλόγιο. Όσον αφορά το πεδίο της τεχνικής ορολογίας, η επίσημη συμφωνία ανάμεσα σε ειδικούς διαφορετικών πεδίων μπορεί να οδηγήσει σε εθνική ή διεθνή τυποποίηση. Οι κανόνες της τυποποίησης κωδικοποιούνται και αποκρυσταλλώνονται μέσα από γραμματικές, λεξικά, σχολικά εγχειρίδια και ορθογραφικούς κανόνες.

Η έννοια της τυποποιημένης γλώσσας συνδέεται, χωρίς να ταυτίζεται όμως, με τη νόρμα, δηλαδή τη μορφή της γλώσσας που προβάλλεται ως ορθή, ως «υπόδειγμα», «πρότυπο» γλώσσας και συνδέεται το αισθητικό και κοινωνικοπολιτικό ιδεώδες της κοινωνικής ομάδας που κατέχει κύρος και εξουσία⁴.

² Ιορδανίδου:1999

³ Μοσχονάς:2005

⁴ Ιορδανίδου: 2002

1.3. Τυποποίηση και εκπαίδευση

Είναι φυσικό στο πλαίσιο μιας κοινότητας, στην οποία επιλέγεται μια τυποποιημένη γλώσσα ως πρότυπη γλώσσα, να προκύπτουν εκπαιδευτικά προβλήματα σε πληθυσμούς που δεν μιλούν τη γλώσσα αυτή ως μητρική και καλούνται να τη μάθουν αποκλειστικά στο σχολείο⁵. Ως εκ τούτου έχει παρατηρηθεί ότι πολλές από τις μαθησιακές δυσκολίες των παιδιών με χαμηλές επιδόσεις στο σχολείο προέρχονται από γεγονός ότι διδάσκονται μια γλώσσα όχι ως ξένη, αλλά με τους ίδιους τρόπους που τη διδάσκονται και οι μαθητές που είναι φυσικοί ομιλητές της γλώσσας αυτής⁶.

1.4. Η περίπτωση της ελληνικής

Όσον αφορά την νεοελληνική γλώσσα, το βασικό χαρακτηριστικό της σε γλωσσικό επίπεδο, είναι η ύπαρξη της (εσωτερικής) διγλωσσίας. Πρόκειται για το διαχωρισμό σε καθαρεύουσα και δημοτική, ο οποίος διατηρήθηκε για πολλούς αιώνες και ο οποίος, έχει επισήμως εκλείψει από το 1974, χρονιά κατά την οποία η δημοτική καθιερώθηκε ως η επίσημη γλώσσα του νεοελληνικού κράτους. Κατ' επέκταση είναι η γλώσσα που διδάσκεται στα σχολεία, όπως αυτή περιγράφεται από τη σχολική γραμματική του Τριανταφυλλίδη⁷. Όπως αναφέρει και η Ιορδανίδου⁸: «η σχολική γραμματική παρουσιάζει το μειονέκτημα ότι δεν πηγάζει από συγχρονική και στηριγμένη σε σώματα κειμένων μελέτη της γλωσσικής πραγματικότητας και ότι προβάλλει ορισμένες επιλογές εις βάρος άλλων, αντί να περιγράφει λειτουργικά διαφοροποιημένες χρήσεις».

Παρόλο λοιπόν που επισήμως ο διαχωρισμός σε καθαρεύουσα και δημοτική δεν υφίσταται πλέον, «έχει κληροδοτήσει στη Νεοελληνική γλώσσα πλήθος ιδιαιτεροτήτων,

⁵ Κακριδή: 2000

⁶ Κακριδή: 2000

⁷ Πρόκειται για την περιγραφή της δημοτικής γλώσσας της εποχής του 1950. Στη συνέχεια αναπροσαρμόστηκε σχηματίζοντας τη Μικρή Γραμματική προορισμένη για σχολική χρήση, η οποία έχει έντονο ρυθμιστικό χαρακτήρα.

⁸ Ιορδανίδου: 2002

που είναι δύσκολο να καταλάβει ένας ξένος»⁹. Πιο συγκεκριμένα, παράγωγο αυτής της γλωσσικής διμορφίας είναι η ύπαρξη πολυτυπιών με υφολογικές και σημασιολογικές διαφορές. Τις ιδιαιτερότητες αυτές πρέπει να τις διδαχθεί ένας ξένος, προκειμένου να είναι σε θέση να χρησιμοποιήσει σωστά την ελληνική γλώσσα.

Στην παρούσα εργασία θα επιχειρήσουμε να μελετήσουμε τα φαινόμενα της τυποποίησης και του χειρισμού της γλωσσικής ποικιλίας όπως αυτά αποτυπώνονται στη λεξικογραφική πρακτική της νεοελληνική γλώσσας και πιο συγκεκριμένα σε μονόγλωσσα εκπαιδευτικά λεξικά για φυσικούς και μη φυσικούς ομιλητές. Πριν περάσουμε στην ανάλυσή μας, χρήσιμο είναι να αναφερθούμε συνοπτικά στα παιδαγωγικά λεξικά.

1.5. Παιδαγωγικό λεξικό

Η παιδαγωγική λεξικογραφία σχετίζεται με τους επιστημονικούς κλάδους της θεωρητικής γλωσσολογίας, της εφαρμοσμένης γλωσσολογίας, της λεξικογραφίας και της υπολογιστικής γλωσσολογίας¹⁰. Όσον αφορά τα παιδαγωγικά λεξικά, πρόκειται για ένα έργο αναφοράς ειδικά σχεδιασμένο για να καλύψει διδακτικές ανάγκες των δασκάλων και των μαθητών μιας γλώσσας. Τα παιδαγωγικά λεξικά διακρίνονται σε αυτά που απευθύνονται σε φυσικούς ομιλητές μιας γλώσσας (σχολικά λεξικά) και σε αυτά που είναι γραμμένα για μη φυσικούς ομιλητές, οι οποίοι βρίσκονται στη διαδικασία εκμάθησης μιας ξένης γλώσσας (learner's dictionary). Ο βαθμός στον οποίο τα παιδαγωγικά λεξικά έχουν ενσωματωθεί στη διδακτική διαδικασία ποικίλει από κουλτούρα σε κουλτούρα¹¹.

Στον αγγλόφωνο χώρο, με τη μακρόχρονη λεξικογραφική παράδοση συναντάμε πλήθος εξειδικευμένων λεξικών και στις δύο αυτές κατηγορίες, τα οποία μάλιστα κατηγοριοποιούνται ανάλογα με το επίπεδο των μαθητών. Ωστόσο ο όρος pedagogical dictionaries αναφέρεται στο λεξικογραφικό είδος των μονόγλωσσων λεξικών που

⁹ Κακριδή: 2000

¹⁰ Rundell: 1998

¹¹ Hartmann: 1998

απευθύνονται σε αλλόγλωσσους μαθητές των βρετανικών αγγλικών¹². Στον αντίποδα, ωστόσο αυτής της λεξικογραφικής αφθονίας, η ελληνική εκδοτική παραγωγή έχει υπάρξει περιορισμένη. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι τα μεγάλα μονόγλωσσα λεξικά της Νεοελληνικής γλώσσας αν και έχουν συνταχθεί για φυσικούς ομιλητές, χρησιμοποιούνται και για μη φυσικούς. Μοναδικό παράδειγμα λεξικού που έχει συνταχθεί αποκλειστικά για μη φυσικούς ομιλητές και μάλιστα για παιδαγωγικούς σκοπούς είναι το *Λεξικό της Ελληνικής ως Ξένης Γλώσσας*¹³, το οποίο έχει δημιουργηθεί στο πλαίσιο του Προγράμματος Εκπαίδευσης των Μουσουλμανοπαίδων 2005-2007.

Για τη σύνταξη και την έκδοση ενός παιδαγωγικού λεξικού χρειάζεται να ληφθούν υπόψη διάφοροι παράγοντες και να ακολουθηθούν συγκεκριμένα στάδια. Το πρώτο στάδιο σχεδιασμού ενός παιδαγωγικού λεξικού περιλαμβάνει τη συλλογή δεδομένων (data collection), ενώ ακολουθούν τα στάδια της περιγραφής (σύνταξης του λεξικού) και της παρουσίασης (έκδοσης του λεξικού)¹⁴.

Τα παιδαγωγικά λεξικά εστιάζουν στην κατάρτιση της μακροδομής και της μικροδομής¹⁵. Βασικό προβληματισμό στην κατάρτιση της μακροδομής του παιδαγωγικού λεξικού αποτελεί ο αριθμός και η επιλογή των λημμάτων. Η ισορροπία επιτυγχάνεται με την επιλογή λημματολογίου το οποίο προκύπτει από το συνδυασμό του βασικού λεξιλογίου και ενός ειδικά σχεδιασμένου ηλεκτρονικού σώματος κειμένων. Τα κριτήρια διάκρισης των λημμάτων χρειάζεται να προσδιορίζονται με σαφήνεια, καθώς απευθύνονται σε παιδιά και οι πληροφορίες που δίνονται σε κάθε λήμμα χρειάζεται να έχουν σημασιολογική και μορφολογική ομοιογένεια.

Όσον αφορά τη μικροδομή ενός παιδαγωγικού λεξικού η συστηματικότητα στην περιγραφή των πληροφοριών για κάθε εισόδιο λήμμα αποτελεί απαραίτητο στάδιο κάθε λεξικογραφικής εργασίας. Βασικές οντότητες για κάθε λεξικογραφική εγγραφή σε ένα παιδαγωγικό λεξικό θεωρούνται το εισόδιο λήμμα και η σημασία. Το εισόδιο λήμμα

¹² Ιορδανίδου-Μάντζαρη:2004

¹³ *Λεξικό της Ελληνικής ως Ξένης Γλώσσας*.(2007). Ιορδανίδου Α. (επιμ.), Αθήνα ΕΚΠΑ, διαθέσιμο στο Διαδίκτυο www.museduc.gr

¹⁴ Hartmann: 1983

¹⁵ Ιορδανίδου-Μάντζαρη:2004

είναι ο λεξικός τύπος που βρίσκεται στην κεφαλή μιας εγγραφής και την εισάγει. Μπορεί να είναι μονολεκτικοί τύποι ή πολυλεκτικά σύνολα. Προτιμάται το μονολεκτικό εισόδιο λήμμα ως αυτόνομο λήμμα καθώς διευκολύνεται ο χρήστης στον εντοπισμό του αλλά και η χρήση του λεξικού γενικότερα. Η σημασία περιλαμβάνει μορφολογικές, συντακτικές και πραγματολογικές πληροφορίες καθώς και τους υπολημματικούς τύπους σημασίας και τα παραδείγματα σε μία λεξικογραφική εγγραφή.

2. Μεθοδολογία

Για τους σκοπούς της έρευνάς μας επιλέξαμε να συγκρίνουμε δύο μονόγλωσσα λεξικά. Το πρώτο είναι το Λεξικό του Δημοτικού¹⁶, των Βακαλοπούλου και Ιορδανίδου (Λεξικό 1), το οποίο απευθύνεται σε φυσικούς ομιλητές, ενώ το δεύτερο είναι το προαναφερθέν *Λεξικό της Ελληνικής ως Ξένης Γλώσσας* (Λεξικό 2). Επιλέξαμε τα δύο αυτά λεξικά καθώς ανήκουν στην ίδια κατηγορία, πρόκειται δηλαδή για μονόγλωσσα παιδαγωγικά λεξικά, τα οποία απευθύνονται σε μαθητές (με τη διαφορά ότι το Λεξικό 1 απευθύνεται σε μαθητές δημοτικού και το Λεξικό 2 σε μαθητές γυμνασίου). Θα ήταν χρήσιμο βεβαίως να σημειώσουμε ότι το Λεξικό 2 δεν απευθύνεται γενικά σε μαθητές, αλλά σε συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα αφού εντάσσεται στο πλαίσιο του υποέργου «Δημιουργία λεξικού για εφήβους» του προγράμματος «Εκπαίδευση Μουσουλμανοπαίδων» (2002-2004).

Όσον αφορά την ανάλυση των φαινομένων τυποποίησης της γλωσσικής ποικιλίας, βασιστήκαμε στην έρευνα της Ιορδανίδου¹⁷ η οποία μελέτησε φαινόμενα τυποποίησης της νεοελληνικής γλώσσας, όπως αυτά απεικονίζονται στα πλέον διαδεδομένα σύγχρονα λεξικά (Μείζον, Κριαρά, Μπαμπινιώτη, και Α.Π.Θ.), αλλά και στις σύγχρονες γλωσσολογικές γραμματικές Κλαίρη-Μπαμπινιώτη και Holton-Mackridge-Φιλιπιάκη, μελετώντας παράλληλα σώματα κειμένων αντλημένων από το

¹⁶ Βακαλοπούλου, Α. και Ιορδανίδου, Α. *Λεξικό του Δημοτικού*. Αθήνα, Εκδόσεις Πατάκη, 2001 (επανεκτύπωση 2007).

¹⁷ Ιορδανίδου: 2002

Διαδίκτυο, επιστημονικά και δημοσιογραφικά κείμενα. Με βάση την προαναφερθείσα έρευνα της Ιορδανίδου, θα επικεντρωθούμε σε τυπολογικές ιδιαιτερότητες της ελληνικής γλώσσας, στηρίζοντας την ανάλυσή μας σε αντίστοιχες γραμματικές κατηγορίες των επιθέτων.

3. Ανάλυση παραδειγμάτων

3.1. Η λόγια κλίση επιθέτων σε -ύς, -εία, -ύ

Στην κατηγορία αυτή των επιθέτων με κατάληξη -ύς, -εία, -ύ παρατηρούμε μια διαφορετική προσέγγιση στα δύο λεξικά.

Το επίθετο **αμβλός** δεν εμφανίζεται στο Λεξικό 1. Αντίθετα, εντοπίζεται το πολυλεκτικό σύνολο *αμβλεία γωνία*. Η εμφάνιση του παρόντος συμφραστικού συνόλου στο Λεξικό 1 δικαιολογείται από το γεγονός ότι το παιδαγωγικό αυτό λεξικό απευθύνεται σε μαθητές του δημοτικού, οι οποίοι με τον τρόπο αυτό έχουν πρόσβαση σε λεξικές πληροφορίες διαφόρων ειδών και μαθημάτων, όπως του μαθήματος των μαθηματικών. Ενώ δεν εντοπίζεται η λόγια χρήση του επιθέτου στο Λεξικό 1, παρατηρούμε ότι εμφανίζονται τα επίθετα που την ακολουθούν όταν χρησιμοποιούνται σε τεχνικά και επίσημα περιβάλλοντα καθώς και σε στερεοτυπικές εκφράσεις (*αμβλεία γωνία*). Στο Λεξικό 2 επίσης δεν εμφανίζεται το επίθετο αμβλός και, όπως και στο Λεξικό 1, εμφανίζεται η έκφραση *αμβλεία γωνία*. Το συγκεκριμένο λήμμα αγνοείται είτε γιατί δεν εμφανίζεται στο λημματολόγιο υπάρχοντων λεξικών της νέας ελληνικής που απευθύνονται σε μαθητές του δημοτικού και του γυμνασίου είτε γιατί δεν προέκυψε από το ηλεκτρονικό σώμα κειμένων του Λεξικό 2.

Στο Λεξικό 1 παρατηρούμε ότι για το λήμμα **βαθύς, -ιά, -ύ** δεν εμφανίζεται ο λόγιος τύπος του επιθέτου, δηλαδή οι καταλήξεις -ύς, -εία, -ύ. Η λόγια κλίση αγνοείται. Το ίδιο παρατηρείται και στο Λεξικό 2. Η λόγια κλίση αγνοείται και εμφανίζεται το ουσιαστικό στη δημοτική.

Στο Λεξικό 1 για το επίθετο **βαρύς, -ιά, -ύ** δεν εμφανίζεται λόγιος τύπος. Στο εσωτερικό του λήμματος δεν γίνεται αναφορά στη λόγια κλίση, η οποία χρησιμοποιείται

στην ελληνική στον πληθυντικό αριθμό (π.χ. *βαρέα-βαρέα* και ανθυγιεινά επαγγέλματα, *βαρέα* όπλα κτλ.). Το ίδιο παρατηρείται και στο Λεξικό 2. Επιπλέον, εντοπίζουμε ότι στο Λεξικό 1 παρατηρούμε το επίρρημα *βαρέως* και στο εσωτερικό αυτού η έκφραση *βαρέως φέρω*, ενώ δεν εμφανίζεται στο Λεξικό 2. Επιπλέον, παρατηρούμε ότι δίνονται περισσότερες σημασίες για το επίθετο *βαρύς-, ιά, -ύ* στο Λεξικό 2 από ότι στο Λεξικό 1.

Το επίθετο **βραχύς** δεν εμφανίζεται ούτε στο Λεξικό 1 στο Λεξικό 2.

Για το επίθετο **ευθύς, -εία, -ύ** στο Λεξικό 1 εμφανίζεται μόνο ο λόγιος τύπος. Δεν αναφέρεται η ένδειξη λόγιας γενικής ή πληθυντικού. Είναι επίσης σημαντικό να τονιστεί ότι το λήμμα *ευθεία* στο Λεξικό 1 παρουσιάζεται είτε ως επίθετο είτε ως επίρρημα και όχι ως ουσιαστικό. Το ίδιο παρατηρούμε και στο Λεξικό 2. Εμφανίζεται μόνο ο λόγιος τύπος του θηλυκού γένους χωρίς να αναφέρεται η ένδειξη λόγιας χρήσης. Παρατηρούμε επίσης ότι ενώ στο Λεξικό 1 το λήμμα *ευθεία* παρουσιάζεται και ως επίρρημα, στο Λεξικό 2 εμφανίζεται το επίρρημα *ευθύς* με άλλη σημασιολογική χρήση.

Στο Λεξικό 1 για το επίθετο **μακρύς, -ιά, -ύ** δεν εμφανίζεται λόγιος τύπος. Εξάλλου, στην ελληνική γλώσσα δεν εντοπίζονται και οι δύο επιλογές κλίσης οπότε είναι λογικό να μην παρουσιάζεται στο λήμμα αυτό ο λόγιος τύπος κλίσης του επιθέτου. Το επίθετο *μακρύς, -ιά, -ύ* εμφανίζεται με το δημοτικό τύπο του και στο Λεξικό 2.

Το επίθετο **οξύς** δεν εμφανίζεται ούτε στο Λεξικό 1 ούτε στο Λεξικό 2. Εντοπίζουμε όμως στο Λεξικό 2 την εμφάνιση της οξείας γωνίας, και του ουσιαστικού *οξεία*.

Στο Λεξικό 1 δεν εμφανίζεται ο λόγιος τύπος του επιθέτου **παχύς, -ιά, -ύ**. Επίσης, παρατηρούμε ότι δεν εμφανίζεται ούτε στο εσωτερικό του λήμματος αυτού ούτε και στα συγγενικά λήμματα (*παχαίνω, πάχος, παχουλός*) η στερεότυπη έκφραση *παχέος εντέρου*. Δεν υπάρχει δηλαδή η ένδειξη της λόγιας γενικής σε -έος. Το ίδιο παρατηρείται και στο Λεξικό 2. Η λόγια κλίση αγνοείται και εμφανίζεται το ουσιαστικό στη δημοτική.

Στο Λεξικό 1 δεν εμφανίζεται ο λόγιος τύπος του επιθέτου **πλατύς, -ιά, -ύ**. Παρατηρούμε όμως ότι ο λόγιος τύπος του θηλυκού γένους (*πλατεία*) εμφανίζεται μόνο ως ουσιαστικό, δηλώνοντας με τον τρόπο αυτό ότι χρησιμοποιείται μόνο ως ουσιαστικό στην ελληνική γλώσσα. Το ίδιο παρατηρείται και στο Λεξικό 2. Η λόγια κλίση αγνοείται και εμφανίζεται το ουσιαστικό στη δημοτική.

Το επίθετο **ταχύς** δεν εμφανίζεται στο Λεξικό 1. Αντίθετα, παρατηρούμε ότι στο εσωτερικό λημμάτων που αποτελούν σύνθετες λέξεις και έχουν α' συνθετικό τη λέξη **ταχύς** (π.χ. *ταχυδακτυλουργός*), παρατίθεται η σημασία του επιθέτου **ταχύς** (*που σημαίνει γρήγορος*), δίνοντας με τον τρόπο αυτό σημασιολογικές πληροφορίες στο χρήστη του λεξικού. Ενώ το λήμμα *ταχύς* δεν εμφανίζεται ούτε στο Λεξικό 2, παρατηρούμε ότι το επίθετο αυτό εμφανίζεται στο λήμμα *αργός*, -ή, -ό ως αντίθετο του επιθέτου *χωρίς* όμως να παρατίθεται στο χρήστη η σημασία της λέξης αυτής.

Στο Λεξικό 1 δεν εμφανίζεται ο λόγιος τύπος του επιθέτου **φαρδύς**, -ιά, -ύ. Το ίδιο παρατηρείται και στο Λεξικό 2. Η λόγια κλίση αγνοείται.

3.2. Ο λόγιος σχηματισμός θηλυκών επιθέτων σε -ος

Όπως είναι φυσικό δε συναντάμε πολλά λήμματα της κατηγορίας αυτής στα δύο λεξικά. Για παράδειγμα, οι λέξεις *φθοροποιός, ρυπογόνος, ζωογόνος, φερέγγυος, βλεννογόνος, ζωοποιός, ζωοτόκος, ζωοδόχος, ειδοποιός, διανοούμενος, θειούχος, μεσόγειος* δεν εμφανίζονται ούτε στο Λεξικό 1 ούτε στο Λεξικό 2.

Το επίθετο **ενεργός**, -ό δεν εμφανίζεται στο Λεξικό 1 ούτε στο Λεξικό 2. Παρατηρούμε ότι εμφανίζεται στο Λεξικό 1 μόνο ως συγγενική λέξη του ουσιαστικού *ενέργεια*, ενώ δεν εμφανίζεται καθόλου στο Λεξικό 2.

Στο Λεξικό 1 παρατηρούμε ότι η λέξη **αριστούχος**, -α εμφανίζεται μόνο ως ουσιαστικό και όχι ως επίθετο. Δεν εμφανίζεται ο λόγιος σχηματισμός στο συγκεκριμένο λήμμα (*η αριστούχος*) και επιλέγεται η εμφάνιση της δημοτικής χρήσης του ουσιαστικού (επιθέτου). Στο Λεξικό 2 το λήμμα εμφανίζεται ως επίθετο χωρίς να υπάρχει κάποια ένδειξη ότι δεν χρησιμοποιείται το ουδέτερο γένος (*το αριστούχο*). Επίσης, δεν εμφανίζεται ο λόγιος τύπος για το θηλυκό γένος (*η αριστούχος*), όπως παρατηρούμε στο Λεξικό 1. Δηλαδή για το λήμμα **αριστούχος**, το οποίο περιλαμβάνεται και στα δύο λεξικά, το Λεξικό 2 το χαρακτηρίζει ως επίθετο και για το θηλυκό δίνει τον τύπο: **αριστούχα**. Αντίθετα, το Λεξικό 1 το χαρακτηρίζει ως ουσιαστικό και δίνει το θηλυκό ως :

αριστούχος. Παρατηρούμε επομένως, ότι το λεξικό των μη φυσικών ομιλητών επιλέγει τον δημοτικό τύπο, ενώ το λεξικό για φυσικούς ομιλητές προτάσσει το λόγιο τύπο.

Παρατηρούμε στο Λεξικό 1 ότι για το λήμμα **αλκοολούχος, -ος/-α, -ο** εμφανίζονται και η δημοτική (-α) και η λόγια κλίση (-α) στο θηλυκό του επιθέτου. Όσον αφορά τη λόγια κλίση, δεν εμφανίζεται η ένδειξη <λόγ.> που δηλώνει το λόγιο σχηματισμό. Αντίθετα, στο Λεξικό 2 εντοπίζουμε ότι εμφανίζεται το λήμμα *αλκοολούχο ποτό* ως ουσιαστικό. Δεν υπάρχει το λήμμα ως επίθετο με τρία γένη, ούτε εμφανίζεται ως έκφραση.

3.3. Η ύπαρξη επιθέτων σε -ων, -ονος

Λέξεις όπως **αλλόφρων, αλλαζών, γενναιόφρων, δεισιδαίμων, εθνικόφρων, ειδήμων, εμπειρογνώμων** δεν παρατηρούνται σε κανένα από τα δύο λεξικά. Από τα παραπάνω επίθετα εντοπίζεται μόνο η λέξη γενναιόφρονος στο Λεξικό 1, όχι ως λήμμα αλλά ως σύνθετη λέξη του επιθέτου γενναίος, -α, -ο.

Παρατηρούμε ότι στο Λεξικό 1 εμφανίζεται τόσο ο δημοτικός (**μετριόφρονος**) όσο και ο λόγιος τύπος (**μετριόφρων**) του επιθέτου, με πρώτο το δημοτικό. Στο λεξικό αυτό εμφανίζονται και οι δύο τύποι ως ένα λήμμα. Αναφέρεται επίσης ότι δεν υπάρχει ουδέτερο στο επίθετο αυτό πιθανόν διότι δεν χρησιμοποιείται ο συγκεκριμένος τύπος ή εμφανίζεται πολύ σπάνια.

Το επίθετο **νοήμονας, νοήμων** δεν εμφανίζεται ως λήμμα στο Λεξικό 1. Παρατηρούμε όμως ότι εμφανίζεται ως συγγενική λέξη του ουσιαστικού *νόημα* μόνο ο δημοτικός τύπος *νοήμονας*. Το επίθετο *νοήμονας, νοήμων* δεν εμφανίζεται ούτε στο Λεξικό 2.

Παρατηρούμε ότι στο Λεξικό 1 εμφανίζεται τόσο ο δημοτικός (**ευγνώμονας**) όσο και ο λόγιος τύπος (**ευγνώμων**) του επιθέτου, με πρώτο το δημοτικό. Στο λεξικό αυτό εμφανίζονται και οι δύο τύποι ως ένα λήμμα. Αναφέρεται επίσης ότι δεν υπάρχει ουδέτερο στο επίθετο αυτό πιθανόν διότι δεν χρησιμοποιείται ο συγκεκριμένος τύπος ή εμφανίζεται πολύ σπάνια.

Παρατηρούμε ότι στο Λεξικό 1 εμφανίζεται τόσο ο δημοτικός (**αγνώμονας**) όσο και ο λόγιος τύπος (**αγνώμων**) του επιθέτου, με πρώτο το δημοτικό. Στο λεξικό αυτό εμφανίζονται και οι δύο τύποι ως ένα λήμμα. Αναφέρεται επίσης ότι δεν υπάρχει ουδέτερο στο επίθετο αυτό πιθανόν διότι δεν χρησιμοποιείται ο συγκεκριμένος τύπος ή εμφανίζεται πολύ σπάνια. Το επίθετο *ο εγνώμονας, η εγνώμονας* εμφανίζεται και στο Λεξικό 2 με υποσημείωση ότι δε χρησιμοποιείται το ουδέτερο γένος. Στο Λεξικό 2 εμφανίζεται όμως ως ξεχωριστό λήμμα το επίθετο *ο εγνώμων, η εγνώμων* σε αντίθεση με το Λεξικό 1, στο οποίο μέσα στο ίδιο λήμμα παρατίθενται και η δύο χρήσεις του επιθέτου. Στο Λεξικό 2 το λήμμα *ο εγνώμονας, η εγνώμονας* εντοπίζεται η υποσημείωση ότι πρόκειται για λέξη ανεπίσημη (ΑΝΕΠ), δηλαδή λέξη που αποφεύγεται στον επίσημο λόγο. Τα ίδια ακριβώς παρατηρούνται και για τα επίθετα *αγνώμονας/ αγνώμων* και *μετριόφρονας/ μετριόφρων*.

Μία σημαντική παρατήρηση αφορά τη χρήση των λέξεων στο Λεξικό 2. Ως αντώνυμα για τα λήμματα *εγνώμων και αγνώμων*, δίνονται οι λέξεις *αγνώμων και εγνώμων* αντίστοιχα. Αποφεύγεται δηλαδή η χρήση των ανεπίσημων λημμάτων *αγνώμονας και εγνώμονας*.

Μελετώντας τα λήμματα **μετριόφρων** και **εγνώμων** και στα δύο λεξικά, παρατηρήσαμε τα εξής: και τα δύο λεξικά δίνουν και τους δύο τύπους (μετριόφρων/μετριόφρονας και εγνώμων/εγνώμονας) με την εξής διαφορά: το Λεξικό 2 τα δίνει ως ξεχωριστά λήμματα: στο ο/η μετριόφρονας αναφέρει ότι «έτσι λέγεται αλλιώς ο μετριόφρων», το παρουσιάζει επομένως σαν συνώνυμο. Και περιλαμβάνει την ένδειξη ανεπίσημο (ΑΝΕΠ). Αντίθετα το Λεξικό 1 τα δίνει σε ένα λήμμα, ως εναλλακτική μορφή (μετριόφρονας και μετριόφρων), χωρίς κάποια σημείωση για ένδειξη επιπέδου ύφους. Η λεξικογραφική αυτή επιλογή πιθανώς να οφείλεται στο γεγονός ότι το λεξικό που προορίζεται για μη φυσικούς ομιλητές είναι πιο περιγραφικό, ενώ θεωρείται ότι οι φυσικοί ομιλητές είναι σε θέση να αντιληφθούν την υφολογική διαφορά χωρίς κάποια διευκρίνιση.

3.4. Η μετακίνηση του τόνου στη γενική των προπαροξύτωνων αρσενικών σε -ος, ως εναλλακτική με το σταθερό τόνο.

Ο τονισμός των προπαροξύτωνων αρσενικών σε -ος είναι ένα σημαντικό ζήτημα στη χρήση της νέας ελληνικής. Η μετακίνηση του τόνου στη γενική των προπαροξύτωνων αρσενικών σε -ος προέρχεται, ως ένα βαθμό τουλάχιστον, από την επίδραση της λόγιας κλίσης και συνδέεται με υφολογικές επιλογές.

Αν λάβουμε υπόψη μας τη σχολική γραμματική (Νεοελληνική Γραμματική), παρατηρούμε ότι τα προπαροξύτονα αρσενικά ουσιαστικά διατηρούν τον τόνο σε πολυσύλλαβες κι λαϊκές λέξεις και στα κύρια και οικογενειακά ονόματα. Αντίθετα, ο τόνος είναι μετακινούμενος σε ουσιαστικά όπως *ο άγγελος, ο άνθρωπος*. Όσον αφορά τα λεξικά της νέας ελληνικής, στα λεξικά Κριαρά και Μείζον δεν υπάρχουν πληροφορίες για την κλίση των προπαροξύτωνων αρσενικών ουσιαστικών, στο λεξικό Μπαμπινιώτη αναφέρεται σε ορισμένα λήμματα-επιλεκτικά- η γενική και, τέλος, στο λεξικό Α.Π.Θ. παραπέμπονται οι χρήστες σε κλιτικά υποδείγματα (πίνακες)¹⁸.

Συγκρίνοντας ενδεικτικά μερικά λήμματα των δύο λεξικών της παρούσας εργασίας, εντοπίζονται διαφορές ως προς την μετακίνηση ή μη του τονισμού των προπαροξύτωνων ουσιαστικών σε -ος.

Για το λήμμα **άνθρωπος** στο Λεξικό 1 δεν δίνεται ο τρόπος κλίσης και τονισμού. Αντίθετα, το Λεξικό 2 παραθέτει σε παρένθεση δίπλα από το ουσιαστικό, τη γενική ενικού και τη γενική πληθυντικού (*του ανθρώπου, των ανθρώπων*). Φαίνεται επομένως ότι η παράθεση αυτή συμβαδίζει με τη σχολική γραμματική, αλλά και την ευρεία χρήση του τύπου αυτού. Αντίθετα το Λεξικό 1 δεν περιλαμβάνει πληροφορίες για την κλίση, παρά μόνο μέσα από παραδείγματα (π.χ. «στη γιορτή του κάλεσε πολλούς *ανθρώπους*») γεγονός που μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι για τους φυσικούς ομιλητές δεν θεωρείται απαραίτητη η διευκρίνιση αυτή.

Το ίδιο συμβαίνει και για το ουσιαστικό **άρρωστος**. Ενώ στο Λεξικό 1 δεν υπάρχει η γενική ενικού και πληθυντικού, στο Λεξικό 2 παρουσιάζονται οι δύο αυτές πτώσεις (*του*

¹⁸ Ιορδανίδου: 2002

αρρώστου, των αρρώστων). Επίσης, παρατηρούμε ότι στο Λεξικό 2 εμφανίζεται και το θηλυκό *η άρρωστη, της άρρωστης* με τη γενική του ενικού αριθμού.

Όσον αφορά το επίθετο **διάφορος** και την κλίση του, στο Λεξικό 2 δεν εμφανίζεται το επίθετο αυτό ως λήμμα. Αντίθετα, στο Λεξικό 1 εντοπίζεται το λήμμα μόνο στον πληθυντικό αριθμό *διάφοροι, -ες, -α* χωρίς τη γενική πτώση.

Το λήμμα **άγγελος** δεν εμφανίζει τον τρόπο κλίσης του στο Λεξικό 1, ενώ στο Λεξικό 2 δίνεται η γενική ενικού και πληθυντικού (*του αγγέλου, των αγγέλων*).

Το λήμμα **αντίλαλος** δεν εμφανίζει τον τρόπο κλίσης του στο Λεξικό 1, ενώ στο Λεξικό 2 δίνεται η γενική ενικού και πληθυντικού (*του αντίλαλου, των αντίλαλων*). Το λήμμα **σιδηρόδρομος** δεν εμφανίζει τον τρόπο κλίσης του στο Λεξικό 1, ενώ στο Λεξικό 2 δίνεται η γενική ενικού και πληθυντικού (*του σιδηροδρόμου, των σιδηροδρόμων*). Μελετώντας τις παραπάνω αμφιλεγόμενες περιπτώσεις όπως το **αντίλαλος** και το **σιδηρόδρομος**, παρατηρούμε ότι το Λεξικό 2 προτείνει *αντίλαλου/ αντίλαλων*, αλλά *σιδηρόδρομου /σιδηροδρόμων*. Από την άλλη το Λεξικό 1, δεν αναφέρει καθόλου το σχηματισμό της γενικής (ούτε ενικού ούτε πληθυντικού) για κανένα από τα δύο αυτά ουσιαστικά.

Για το λήμμα **καλόγερος** στο Λεξικό 1 δίνεται μόνο η ονομαστική πληθυντικού (*καλόγεροι και καλογέροι*), καθώς και το θηλυκό γένος (*η καλόγρια και καλογριά*). Αντίθετα, το Λεξικό 2 προτείνει *του καλόγερου/των καλόγερων* βλέπουμε μόνο τον τύπο *η καλόγρια* για το θηλυκό καθώς και τη γενική πληθυντικού (*των καλογριών*). Παρατηρούμε ότι εντοπίζεται διπλοτυπία στο Λεξικό 1 ως προς την ονομαστική ενικού (θηλ.) και πληθυντικού (αρσ.) του ουσιαστικού αυτού.

Από τα παραπάνω συμπεραίνει κανείς ότι στο Λεξικό 1 δεν αναφέρεται καθόλου ο σχηματισμός της γενικής ενικού και πληθυντικού αριθμού, ακολουθώντας τα λεξικά Κριαρά και Μείζον, στα οποία δεν υπάρχουν πληροφορίες για την κλίση των προπαροξύτων αρσενικών ουσιαστικών. Η κλίση των αρσενικών-αλλά και όλων των ουσιαστικών γενικότερα- παραλείπεται πιθανόν γιατί για τους φυσικούς ομιλητές δεν θεωρείται απαραίτητη η διευκρίνιση αυτή. Εξάλλου, όπως αναφέραμε και προηγουμένως, και άλλα λεξικά της νεοελληνικής δεν αναφέρουν την κλίση των

λημμάτων. Τέλος, η κλίση των ουσιαστικών είναι μία γραμματική κατηγορία η οποία προσφέρεται στους χρήστες-μαθητές σε άλλα σχολικά εγχειρίδια.

Αντίθετα, στο Λεξικό 2 προτείνεται η γενική ενικού και πληθυντικού για τα προπαροξύτονα αρσενικά ουσιαστικά. Παρατηρούμε ότι το Λεξικό 2 ακολουθεί τη γραμματική Holton, σύμφωνα με την οποία η διάκριση ανάμεσα στα δύο κλιτικά σχήματα δεν είναι απόλυτη και στις περιπτώσεις διπλοτυπίας λαμβάνονται υπόψη υφολογικοί παράγοντες, δηλαδή ο τόνος είναι σταθερός στον ανεπίσημο λόγο και μετακινούμενος στον επίσημο¹⁹.

3.5. Η μετακίνηση του τόνου στη γενική των προπαροξύτων ουδέτερων ουσιαστικών σε ο

Για τα προπαροξύτονα ουδέτερα ουσιαστικά σε ο η σχολική γραμματική αναφέρει ότι ο τόνος μετακινείται σε ουσιαστικά όπως *πρόσωπο*, ενώ παραμένει σταθερός τόνος σε ουσιαστικά όπως *σίδερο*. Επίσης αναφέρει ότι ορισμένες λέξεις εμφανίζουν διπλοτυπία για λέξεις όπως *βούτυρο*, *γόνατο*, *πρόβατο*, *ατμόπλοιο*.

Συγκρίνοντας ενδεικτικά μερικά λήμματα των δύο λεξικών της παρούσας εργασίας, εντοπίζονται διαφορές ως προς την μετακίνηση ή μη του τονισμού των προπαροξύτων ουδέτερων ουσιαστικών σε -ο.

Για το λήμμα **πρόσωπο** το Λεξικό 1 δεν περιλαμβάνει πληροφορίες για την κλίση και τον τονισμό, παρά μόνο μέσα από παραδείγματα (π.χ. «Η μητέρα είναι στο κέντρο του *προσώπου*»). Αντίθετα, το Λεξικό 2 παραθέτει σε παρένθεση δίπλα από το ουσιαστικό, τη γενική ενικού και τη γενική πληθυντικού (*του προσώπου*, *των προσώπων*).

Για το λήμμα **πρόβατο** στο Λεξικό 1 δεν δίνεται ο τρόπος κλίσης και τονισμού. Αντίθετα, το Λεξικό 2 παραθέτει σε παρένθεση δίπλα από το ουσιαστικό, τη γενική ενικού και τη γενική πληθυντικού (*του προβάτου*, *των προβάτων*).

Για το λήμμα **βούτυρο** στο Λεξικό 1 δεν δίνεται ο τρόπος κλίσης και τονισμού. Αντίθετα, το Λεξικό 2 παραθέτει σε παρένθεση δίπλα από το ουσιαστικό, τη γενική

¹⁹ Ιορδανίδου: 2002

ενικού και τη γενική πληθυντικού (του βούτυρου, των βούτυρων). Στο λεξικό Μπαμπινιώτη το λήμμα αυτό έχει μετακινούμενο τόνο (του βουτύρου), ενώ στο λεξικό Α.Π.Θ. εμφανίζει διπλοτυπία (βούτυρου/βουτύρου).

Για το λήμμα **μάρμαρο** στο Λεξικό 1 δεν δίνεται ο τρόπος κλίσης και τονισμού. Αντίθετα, το Λεξικό 2 παραθέτει σε παρένθεση δίπλα από το ουσιαστικό, τη γενική ενικού και τη γενική πληθυντικού (του μαρμάρου, των μαρμάρων).

Για το λήμμα **γόνατο** στο Λεξικό 1 δεν δίνεται ο τρόπος κλίσης και τονισμού. Αντίθετα, το Λεξικό 2 παραθέτει σε παρένθεση δίπλα από το ουσιαστικό, τη γενική ενικού και τη γενική πληθυντικού (του γόνατου, των γονάτων).

Για το λήμμα **σίδηρο** στο Λεξικό 1 δεν δίνεται ο τρόπος κλίσης και τονισμού. Αντίθετα, το Λεξικό 2 παραθέτει σε παρένθεση δίπλα από το ουσιαστικό, τη γενική ενικού και τη γενική πληθυντικού (του σίδηρου των σιδερών).

Μελετώντας τα λήμματα **πρόβατο**, **βούτυρο** και **γόνατο**, παρά το γεγονός ότι η σχολική γραμματική τα αναφέρει ως διπλοτυπίες, το Λεξικό 2 έχει επιλέξει α) πρόβατο (του προβάτου): κατεβαίνει ο τόνος και β) βούτυρο (του βουτύρου): τόνος σταθερός και γ) γόνατο (του γόνατου): τόνος σταθερός. Την αντιφατική αυτή στάση μπορούμε να την εξηγήσουμε είτε από το γεγονός ότι δεν έχει γίνει καμία προσπάθεια κατηγοριοποίησης στη σχολική γραμματική είτε επειδή οι συντάκτες του Λεξικού 2 έχουν θέσει ως πρώτο κριτήριο τη συχνότητα με βάση τα σώματα κειμένων που είχαν στη διάθεσή τους. Επίσης στο Λεξικό 2 επιλέγονται δύο κλιτικά υποδείγματα και όχι τρία όπως προβλέπονται στο λεξικό Α.Π.Θ.

Αντίθετα το Λεξικό 1 δεν περιλαμβάνει καμία πληροφορία σχετικά με την κλίση και τα λήμματα εμφανίζονται όπως ακριβώς τα προπαροξύτονα αρσενικά ουσιαστικά αλλά και όλα τα ουσιαστικά του Λεξικού 1.

3.6. Παροξύτονα και προπαροξύτονα θηλυκά ουσιαστικά σε α

Για τα παροξύτονα και προπαροξύτονα θηλυκά ουσιαστικά σε α η Μικρή Γραμματική αναφέρει ότι ο τόνος μετακινείται στη λήγουσα για όσα κλίνονται κατά τα

ώρα και θάλασσα (ωρών/θαλασσών), ενώ ο τόνος μετακινείται στην παραλήγουσα για όσα κλίνουνται κατά τα ελπίδα και σάλπιγγα (ελπίδων/σαλπίγγων)²⁰.

Για το λήμμα **ώρα** στο Λεξικό 1 δεν δίνεται ο τρόπος κλίσης και τονισμού. Αντίθετα, το Λεξικό 2 παραθέτει σε παρένθεση δίπλα από το ουσιαστικό, τη γενική ενικού και τη γενική πληθυντικού (*της ώρας, των ωρών*).

Για το λήμμα **θάλασσα** στο Λεξικό 1 δεν δίνεται ο τρόπος κλίσης και τονισμού. Αντίθετα, το Λεξικό 2 παραθέτει σε παρένθεση δίπλα από το ουσιαστικό, τη γενική ενικού και τη γενική πληθυντικού (*της θάλασσας, των θαλασσών*).

Για το λήμμα **ελπίδα** στο Λεξικό 1 δεν δίνεται ο τρόπος κλίσης και τονισμού. Αντίθετα, το Λεξικό 2 παραθέτει σε παρένθεση δίπλα από το ουσιαστικό, τη γενική ενικού και τη γενική πληθυντικού (*της ελπίδας, των ελπίδων*).

Για το λήμμα **σάλπιγγα** στο Λεξικό 1 δεν δίνεται ο τρόπος κλίσης και τονισμού. Αντίθετα, το Λεξικό 2 παραθέτει σε παρένθεση δίπλα από το ουσιαστικό τη γενική ενικού και τη γενική πληθυντικού (*της σάλπιγγας, των σαλπίγγων*).

Για το λήμμα **μάρμαρο** στο Λεξικό 1 δεν δίνεται ο τρόπος κλίσης και τονισμού. Αντίθετα, το Λεξικό 2 παραθέτει σε παρένθεση δίπλα από το ουσιαστικό, τη γενική ενικού και τη γενική πληθυντικού (*του μαρμάρου, των μαρμάρων*).

Θηλυκά προπαροξύτονα ουσιαστικά όπως **βρογχίτιδα, ιγμορίτιδα, ηγέτιδα** και **προστάτιδα** δεν εμφανίζονται σε κανένα από τα δύο λεξικά δεδομένου ότι αφενός απευθύνονται σε μαθητές και αφετέρου δεν περιλαμβάνονται στα σώματα κειμένων.

Παρατηρούμε ότι στο Λεξικό 1 δεν εμφανίζεται η κλίση των παροξύτων και προπαροξύτων ουσιαστικών σε -α. Στο Λεξικό 2 εμφανίζεται η γενική του ενικού και του πληθυντικού αριθμού μέσα σε παρένθεση.

Υπάρχουν ωστόσο πολλές περιπτώσεις όπου ο σχηματισμός της γενικής πληθυντικού χαρακτηρίζεται ιδιαίτερα δυσχερής.

Για παράδειγμα τα λήμματα **πείνα** και **πέστροφα**. Μελετώντας τη λέξη **πέστροφα**, παρατηρούμε ότι ενώ κανονικά κανένα από τα δύο λεξικά δεν παραθέτει τη

²⁰ Ιορδανίδου: 2002

γενική πληθυντικού, στο συγκεκριμένο λήμμα και τα δύο λεξικά περιλαμβάνουν τη σημείωση ότι η λέξη **πέστροφα** δεν συναντάται στη γενική πληθυντικού. Αντίθετα για τη λέξη **πείνα** ενώ στο Λεξικό 1 δεν υπάρχει κανένας σχολιασμός, το Λεξικό 2 αναφέρει γενικά ότι «δεν έχει πληθυντικό αριθμό».

4. Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η μελέτη των μονόγλωσσων εκπαιδευτικών λεξικών παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον όσον αφορά την αποτύπωση των φαινομένων τοποποίησης της νεοελληνικής γλώσσας. Η έρευνα δίνει πιο εξειδικευμένα αποτελέσματα για τη διάκριση ενός λεξικού γραμμένου για μαθητές που έχουν μητρική γλώσσα την ελληνική και για εκείνα που απευθύνονται σε μαθητές που διδάσκονται τη νεοελληνική ως ξένη γλώσσα.

Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά των δύο λεξικών που μελετήσαμε είναι το γεγονός ότι το ληματολόγιο τους προέκυψε από το συνδυασμό επεξεργασίας από τη μία του ληματολογίου υπαρχόντων λεξικών της νέας ελληνικής για μαθητές δημοτικού και γυμνασίου και από την άλλη του ηλεκτρονικού σώματος κειμένων. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να καταγράφουν την πραγματική χρήση της γλώσσας, η οποία σε ορισμένα σημεία δεν αποτυπώνεται πλήρως στην επίσημη εκδοχή της σχολικής γραμματικής.

Όσον αφορά τις διαφορές των δύο λεξικών, το Λεξικό 1, που απευθύνεται σε φυσικούς ομιλητές, είναι πιο συνοπτικό στις γραμματικές πληροφορίες. Αντίθετα το Λεξικό 2 περιλαμβάνει πιο εκτενείς πληροφορίες. Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι περιλαμβάνει τα άρθρα και τα τρία γένη ολόκληρα (στην κατηγορία των επιθέτων), σε αντίθεση με το Λεξικό 1 που δεν περιλαμβάνει άρθρα και στα επίθετα έχει μόνο καταλήξεις.

Επιπλέον, παρατηρούμε ότι υπάρχει μια γενική τάση και στα δύο λεξικά να μην περιλαμβάνονται λόγιοι τύποι. Είναι βασικό βεβαίως να αναφέρουμε ότι τα λεξικά αυτά απευθύνονται σε μαθητές και ως εκ τούτου δεν περιγράφουν το σύνολο της νεοελληνικής γλώσσας, αλλά περιλαμβάνουν ένα περιορισμένο λεξιλόγιο,

προσαρμοσμένο στις εκάστοτε διδακτικές ανάγκες. Λογικό είναι επομένως να μη συναντάμε κάποιες κατηγορίες λέξεων, όπως σπάνιων, λόγιων, υβρεολόγιο κτλ., αλλά εφόσον τα λεξικά αυτά είναι προσανατολισμένα στις ανάγκες συγκεκριμένης ομάδας χρηστών, οι λεξικογραφικές επιλογές καθορίζονται ανάλογα με αυτήν την ομάδα.

Βιβλιογραφία

- Hartmann, R.R.K & James G. (1998). *Dictionary of Lexicography*, London and New York: Routledge.
- Hartmann, R.R.K. (1983). *On Theory and Practice. Lexicography. Principles and Practice*, London: Academic Press, σσ. 3-12.
- Jackson, H. (2002). *Lexicography: An Introduction*, London : Routledge.
- Ιορδανίδου, Α. (2002). «Η κοινή νεοελληνική σε σύγχρονα λεξικά και γραμματικές», *Terminologie et Traduction*, 1, Commission des Communautés européennes, Service de Traduction: 111-124.
- Ιορδανίδου, Α. (1999). Ζητήματα τυποποίησης της σύγχρονης νεοελληνικής. Στο Α.-Φ.Χριστίδης (επιμ.), «Ισχυρές» και «Ασθενείς» γλώσσες στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Όψεις του γλωσσικού ηγεμονισμού. Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Θεσσαλονίκη, 26-28 Μαρτίου 1997. Τόμος Β'. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 835-844.
- Ιορδανίδου, Α.- Έ. Μάντζαρη (2004). «Προτάσεις σχεδιασμού παιδαγωγικών λεξικών», 6^ο Διεθνές Συνέδριο Ελληνικής Γλωσσολογίας, 18-21 Σεπτεμβρίου 2003, Εργαστήριο Γλωσσολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης, σ. 1-12.
- Κακριδής-Φερράρι, Μ. (2000). «Νόρμα, γλωσσική ποικιλία και εκπαίδευση». *Γλωσσικός Υπολογιστής. Περιοδική έκδοση του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας για τη γλώσσα και τη γλωσσική αγωγή*, 2 (1-2).
- Landau, S. (2001). *The Art and Craft of Lexicography*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Μοσχονάς, Σ. (2005). «Γλωσσική Τυποποίηση» Περιοδικό *Cogito*, 02 (2005), σσ. 57-58.
- Rundell, M. (1998), «Recent Trends in English Pedagogical Lexicography», *International Journal of Lexicography*, 11.4. σσ. 315-342.
- Τριανταφυλλίδης Μ. (1938). *Νεοελληνική Γραμματική. Ιστορική Εισαγωγή* [= Άπαντα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, τ. 3]. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη), 1981 [ανατύπωση με διορθώσεις].

ΛΕΞΙΚΑ

Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής (1998), Θεσσαλονίκη, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.

Μπαμπινιώτης Γ. (1998). *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. 1^η Έκδοση. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.

Βακαλοπούλου, Α. και Ιορδανίδου, Α. *Λεξικό του Δημοτικού*. Αθήνα, Εκδόσεις Πατάκη, 2001 (επανεκτύπωση 2007).

Λεξικό της Ελληνικής ως Ξένης Γλώσσας.(2007). Ιορδανίδου Α. (επιμ.), Αθήνα ΕΚΠΑ, διαθέσιμο στο Διαδίκτυο www.museduc.gr.

Παράρτημα

Λεξικό του δημοτικού

ο **άγγελος** (ΟΥΣ.) **1.** ο αγγελιοφόρος του Θεού· οι άνθρωποι πιστεύουν ότι έχει φτερούγες και είναι ντυμένος στα άσπρα

Άγγελος Κυρίου να σε φυλάει.

2. άνθρωπος που είναι όμορφος ή γεμάτος καλοσύνη

Είναι άγγελος, βοηθάει κάθε δυστοχισμένο.

ΣΥΝΩΝ.: καλός, πονόψυχος

ΑΝΤΙΘ.: σατανάς, διάβολος

φύλακας άγγελος: δεσ φύλακας

• Η λέξη άγγελος είναι αρχαία ελληνική και σήμαινε αγγελιαφόρος.

ΣΥΓΓ.:> αγγελία

ΣΥΝΘ.: αγγελόμορφος, αγγελοπρόσωπος

αγνώμονας και **αγνώμων** (ΕΠ., χωρίς ουδ.) αυτός που δεν αναγνωρίζει ότι του έκαναν κάποιο καλό.

Είναι αγνώμονας, ούτε ευχαριστώ δε λέει.

ΣΥΝΩΝ.: αχάριστος

ΑΝΤ.: ευγνώμονας

ΣΥΓΓ.: αγνωμοσύνη

αλκοολούχος, -ος/-α, -ο (ΕΠ.) αυτός που έχει μέσα του αλκοόλ

Το κρασί είναι αλκοολούχο ποτό.

ΣΥΝΩΝ.: οινοπνευματώδης

η **αμβλεία γωνία:** στη γεωμετρία, η γωνία που είναι μεγαλύτερη από την ορθή.

ο **άνθρωπος** (ΟΥΣ.) **1.** πλάσμα που μπορεί να περπατάει στα δυο του πόδια, μπορεί να μιλάει και να σκέφτεται λογικά *Ο άνθρωπος έχει κατακτήσει τη γη.*

2. άτομο, πρόσωπο *Στη γιορτή του κάλεσε πολλούς ανθρώπους.*

3. ο ανθρωπιστής *Παρά τη φτώχεια του, παραμένει άνθρωπος.*

4. (στον πληθ.) οι **άνθρωποι:** η ανθρωπότητα *Όλοι οι άνθρωποι αγαπούν την ειρήνη.*

δικός μου άνθρωπος: δεσ δικός

γίνομαι άλλος άνθρωπος: δεσ άλλος

ΣΥΓΓ.:> ανθρωπιά

ΣΥΝΘ.: ανθρωποφάγος, ανθρωποειδής, ανθρωπολόγος, ανθρωποκυνηγητό,

ανθρωποθυσία, ανθρωποκεντρισμός, απάνθρωπος, υπεράνθρωπος, παλιάνθρωπος,

αγριάνθρωπος, λυκάνθρωπος

ο **αντίλαλος** (ΟΥΣ.) το να γυρίζει πίσω ο ήχος, αφού χτυπήσει επάνω σε κάποιο σώμα που βρίσκεται πολύ μακριά

Η φωνή μου έκανε αντίλαλο μες στη σπηλιά.

ΣΥΝΩΝ.: αντήχηση, ηχώ

ΣΥΓΓ.: αντιλαλώ

ο **αριστούχος**, θηλ. η **αριστούχος** (ΟΥΣ.) αυτός που παίρνει άριστα

Είναι αριστούχος απόφοιτος του ωδείου.

άρρωστος, -η, -ο (ΕΠ.) αυτός που έχει χάσει την υγεία του, που έχει κάποια αρρώστια

Εμείνα στο κρεβάτι γιατί ήμουν άρρωστη.

ΣΥΝΩΝ.: ασθενής

ΑΝΤΙΘ.: υγής, γερός

ΣΥΓΓ.:> αρρωσταίνω

βαθύς, -ιά, -ύ (ΕΠ.) 1. αυτός που έχει βάθος

Η θάλασσα δεν ήταν πολύ βαθιά εκεί που κολυμπούσαμε.

Αντ.: ρηχός, αβαθής

2. αυτός που προχωράει σε βάθος

Ο πλάτανος στον κήπο μας έχει βαθιές ρίζες.

3. βαθύ είναι το σκούρο χρώμα

Τα μάτια του έχουν χρώμα βαθύ πράσινο

ΑΝΤΙΘ.: ανοιχτός

βαρύς, -ιά, -ύ (ΕΠ.) 1. αυτός που έχει μεγάλο βάρος

Οι βαλίτσες είναι πολύ βαριές, τι έχεις βάλει μέσα;

ΑΝΤΙΘ.: ελαφρύς

2. βαριά είναι μια πολύ δυνατή μυρωδιά

Μη φοράς τόσο βαριά αρώματα

3. βαριά είναι μια σοβαρή αρρώστια

Πέρασα ένα πολύ βαρύ κρυολόγημα

4. βαρύ λέμε ένα μέρος του σώματος, συνήθως το κεφάλι ή το στομάχι, στο οποίο νιώθει κάποιος ένα βάρος επειδή έφαγε πάρα πολύ, ήπια πάρα πολύ κλπ.

Νιώθω το στομάχι του βαρύ από το πολύ φαγητό.

5. βαρύ λέμε ένα φαγητό ή ποτό που μας κάνει να νιώθουμε βάρος, κυρίως στο στομάχι ή στο κεφάλι

Αποφεύγω τα τηγανητά, γιατί είναι βαριά φαγητά.

βαρέως (ΕΠΙΡΡ.): στην έκφραση το **φέρω βαρέως**: στεναχωριέμαι πολύ για κάτι, δεν μπορώ να το ανεχτώ

Μου μίλησε άσχημα και το φέρω βαρέως.

ΣΥΓΓ.:> βαραίνω

ΣΥΝΘ.: βαρυχειμωνιά, βαρυστομαχιά, βαρυστομαχιάζω, βαρυποινίτης, βαρυσήμαντος, βαρύγδουπος, βαρυγκωμάω, βαρύγλυκος, βαρύμαγκας

το **βούτυρο** (ΟΥΣ.) κτρινωπή ή άσπρη ουσία που έχει πολύ λίπος, γίνεται από το γάλα και χρησιμοποιείται ως τροφή

Άλειψε τη φρυγανιά με βούτυρο και μέλι.

ΣΥΓΓ.: βουτυρένιος, βουτυράς, βουτυρώνω

ΣΥΝΘ.: βουτυρόγαλα, βουτυροκόμος, βουτυροποιός, βουτυρόπαιδο, βουτυρομπεμπές

το **γόνατο** (ΟΥΣ.) το κόκαλο που βρίσκεται στη μέση σχεδόν το ποδιού, στο σημείο που λυγίζει το πόδι μας

Έπεσε και χτύπησε το γόνατό του.

ΣΥΓΓ.:> γονατίζω

ΣΥΝΘ.: επιγονατίδα, επιγονάτιο

διάφοροι, -ες, -α (ΕΠ.) για πρόσωπα ή πράγματα πολλά και διαφορετικά μεταξύ τους που τα αναφέρουμε μαζί

Υπάρχουν διάφοροι τρόποι για να μαγειρέψεις τις πατάτες.

ΣΥΝΩΝ.: ποικίλοι

ΣΥΓΓ.:> διαφέρω

η **ενέργεια** (ΟΥΣ.) **1.** αυτό που κάνει κάποιος

Έκανε όλες τις απαραίτητες ενέργειες για να αλλάξει σχολείο.

2. το να παράγει έργο κάποιο σώμα, όπως π.χ. ο ήλιος, ο αέρας κτλ.

Ο ηλιακός θερμοσίφοντας χρησιμοποιεί την ηλιακή ενέργεια.

ΣΥΓΓ.: ενεργώ, ενεργειακός, ενεργητικός, ενεργητικότητα, **ενεργός**

ΣΥΝΘ.: ενεργοποιώ

ευγνώμονας και **ευγνώμων** (ΕΠ., χωρίς ουδ.) αυτός που αναγνωρίζει το καλό που του έκανε κάποιος και θέλει να το ανταποδώσει

Σου είμαι ευγνώμων που πρόσεχες το παιδί μου!

ΑΝΤ.: αγνώμονας

ΣΥΓΓ.: ευγνωμοσύνη, ευγνωμονώ

ευθύς, -εία, -ύ (ΕΠ.) **1.** ίσιος

Ευθεία γραμμή.

2. άνθρωπος που λέει αυτό που σκέφτεται ή αυτό που αισθάνεται

Είναι ευθύς και τίμιος, δεν πρόκειται να σε ξεγελάσει.

ΣΥΝΩΝ.: ντόμπρος, ειλικρινής

ευθεία (ΕΠΙΡΡ.) προς την ίδια κατεύθυνση

Προχωρήστε ευθεία και στη συνέχεια στρίψτε αριστερά.

ΣΥΝΩΝ.: ίσια

ΣΥΓΓ.: ευθύς, ευθύτητα, ευθύνομαι, ευθύνη

η **θάλασσα** (ΟΥΣ.) **1.** έκταση με αλμυρό νερό, που σκεπάζει το μεγαλύτερο μέρος της επιφάνειας της γης και συνήθως τη βλέπουμε μπλε ή γαλάζια

Το πλοίο ανοίχτηκε στη γαλάζια θάλασσα.

ΑΝΤΙΘ.: ξηρά, στεριά

2. ορισμένη έκταση με αλμυρό νερό

Ερυθρά θάλασσα

η θάλασσα είναι λάδι: δεξ λάδι

τα κάνω θάλασσα: κάνω μεγάλο λάθος ή δεν κάνω κάτι καθόλου καλά

Τα έκανα θάλασσα στις εξετάσεις.

ΣΥΝΩΝ.: αποτυχαίνω

ΑΝΤΙΘ.: πετυχαίνω

ΣΥΓΓ.: θαλασσίτσα, θαλασσινός, θαλασσινά, θαλάσσιος, θαλασσίης, θαλασσί, θαλασσώνω

ΣΥΝΘ.: θαλασσοδέρνομαι, θαλασσοπνίγομαι, θαλασσοπούλι, θαλασσόνερο, θαλασσοταραχή, θαλασσόλυκος, θαλασσοπόρος, θαλασσομάχος, θαλασσογραφία, λιμνοθάλασσα, λαοθάλασσα, ακροθαλασσιά, ακροθαλάσσι, παραθαλάσσιος

ο **καλόγερος**, θηλ. η **καλόγρια** και **καλογριά** (ΟΥΣ.) αυτός που πηγαίνει να ζήσει σε μοναστήρι, μακριά από τον κόσμο, για να είναι οι σκέψεις του πιο κοντά στο Θεό
Πήγε στο Άγιο Όρος και έγινε καλόγερος.

ΣΥΝΩΝ.: μοναχός, ερημίτης, ασκητής

• Η λέξη *καλόγερος* σχηματίστηκε από την παλαιότερη ελληνική (ο) *καλόγηρος*, που σήμαινε *σεβαστός γέρος, ιερέας ή μοναχός*.

ΣΥΓΓ.: καλογεράκι, καλογερίστικος, καλογερικός, καλογερεύω, καλογεροσύνη

ΣΥΝΘ.: καλογεροπαίδι

ΠΡΟΣΟΧΗ: ο πληθυντικός της λέξης *καλόγερος* είναι *καλόγεροι* και *καλογέροι*.

μακρός, -ιά, -ύ (ΕΠ.) αυτός που έχει μεγάλο μήκος ή μεγάλη διάρκεια

Τα γένια του γέροντα είναι μακριά.

ΣΥΝΩΝ.: μέγανος

ΑΝΤΙΘ.: κοντός, μικρός

Κάναμε μια μακριά συζήτηση.

ΣΥΝΩΝ.: εκτενής

ΑΝΤΙΘ.: σύντομος

ΣΥΓΓ.: > μακραίνω

ΣΥΝΘ.: μακρυμάλλης, μακρολαίμης, μακροπρόσωπος, μακρομύτης, μακρόστενος, μακρόσυρτος, μακροπρόθεσμος, μακροβούτι, μακροζωία, μακρόκοσμος, μακροχρόνιος, ξέμακρος.

το **μάρμαρο** (ΟΥΣ.) είδος πολύ σκληρής πέτρας, που βγαίνει από τα λατομεία· οι άνθρωποι τη χρησιμοποιούν για να φτιάξουν πατώματα, κολόνες, αγάλματα, κτλ.

Ο γλύπτης δουλεύει το μάρμαρο.

• Η λέξη *μάρμαρο* σχηματίστηκε από την αρχαία ελληνική (ο) *μάρμαρος*.

ΣΥΓΓ.:> μαρμαρένιος

ΣΥΝΘ.: μαρμαροκονίαμα, μαρμαρόσκονη, μαρμαρόστρωση

μετριόφρονας και **μετριόφρων** (ΕΠ., χωρίς ουδ.) αυτός που δεν έχει μεγάλη ιδέα για τον εαυτό του, δεν του αρέσει να δείχνει ότι ξέρει να κάνει πολλά πράγματα

Είναι μετριόφρονας! Όταν τον επαιτούν απαντάει ότι δεν έκανε και καμιά σπουδαία πράξη.

ΣΥΝ.: σεμνός, ταπεινός

ΑΝΤΙΘ.: αλαζόνας, ψηλομύτης, φαντασμένος, υπερόπτης

ΣΥΓΓ.: μετριοφροσύνη

το **νόημα** (ΟΥΣ.) **1.** αυτό που θέλουμε να καταλάβουν οι άλλοι από τα λόγια ή τις πράξεις μας

Καταλαβαίνω το νόημα του ποιήματος.

ΣΥΝΩΝ.: σημασία, περιεχόμενο

2. κίνηση που κάνει κάποιος με κάποιο μέρος του σώματός του, για να κάνει τους άλλους να καταλάβουν κάτι

Μου έκανε νόημα να σωπάσω.

βγάζω νόημα: καταλαβαίνω κάτι

Μιλάς πολύ γρήγορα και δεν βγάζω νόημα.

βγαίνει νόημα: μπορεί κάποιος να καταλάβει κάτι

Διαβάζω το κείμενο, αλλά δε βγαίνει νόημα.

ΣΥΓΓ.: νοηματικός, νους, νόηση, νοητός, νοητικός, νοερός, νοώ, νοήμονας, νοημοσύνη

ΣΥΝΘ.: νοηματοδοτώ

η **οξεία** γωνία: στη γεωμετρία, η γωνία που είναι μικρότερη από την ορθή

παχύς, -ιά, -ύ (ΕΠ.) **1.** αυτός που το σώμα του έχει μεγάλο βάρος και πιάνει αρκετό χώρο
Οι αγελάδες είναι παχιά ζώα.

ΣΥΝΩΝ.: παχύσαρκος, χοντρός

ΑΝΤΙΘ.: αδύνατος, λεπτός, λεπτόσωμος, λεπτοκαμωμένος, λιγνός, άπαχος, άσαρκος, κοκαλιάρης, σκελετωμένος

2. αυτός που τις δύο άκρες της επιφάνειάς του χωρίζει πολύ μεγάλη απόσταση

Η οικογένεια είναι παχύ βιβλίο.

ΣΥΝΩΝ.: χοντρός

ΑΝΤΙΘ.: λεπτός, ψιλός

ΣΥΓΓ.: >παχαίνω

ΣΥΝΘ.: παχύδερμος, παχύσαρκος, παχύρρευστος

η **πεινα** (ΟΥΣ.) **1.** το δυσάρεστο αίσθημα που νιώθει κάποιος όταν έχει ανάγκη από φαγητό

Πονάει το στομάχι μου από την πείνα.

ΑΝΤΙΘ.: χόρταση, χορτασμός

2. το να μην υπάρχουν αρκετά τρόφιμα για όλους

Πολλές χώρες υποφέρουν από την πείνα.

ΣΥΝΩΝ.: λιμός, αστία

ΣΥΓΓ.: πεινάω, πεινάλας, πειναλέος

η **πέστροφα** (ΟΥΣ.) ψάρι που συνήθως ζει σε λίμνες και ποτάμια, έχει γυαλιστερό γκριζοχρώμα και ο άνθρωπος το ψαρεύει για να το φάει

Πέστροφα στη σχάρα.

• Η λέξη *πέστροφα* σχηματίστηκε από τη βουλγαρική *rûstûrva*.

ΠΡΟΣΟΧΗ: η λέξη *πέστροφα* δεν έχει γενική στον πληθυντικό αριθμό.

η πλατεία (ΟΥΣ.) ανοιχτό μέρος σε μια πόλη ή σε ένα χωριό, όπου υπάρχουν συνήθως δέντρα, πάγκοι για να κάθεται ο κόσμος κτλ.

Κάνω ποδήλτο στην πλατεία.

• Η λέξη *πλατεία* είναι αρχαία ελληνική και σχηματίστηκε από τη λέξη (ο) *πλατύς*.

ΣΥΓΓ.: >πλαταίνω

πλατύς,-ιά, ύ (ΕΠ.) αυτός που έχει μεγάλο πλάτος

Ο ελέφαντας έχει πλατιά αυτιά.

ΣΥΝΩΝ.: *φαρδύς*

ΑΝΤΙΘ.: *στενός*

φαρδύς πλατύς: *δες φαρδύς*

το **πρόβατο**, θηλ. η **προβατίνα** (ΟΥΣ.) ήμερο ζώο, που ζει συνήθως σε αγρόκτημα, έχει πολύ πυκνό και κατσαρό μαλλί και ο άνθρωπος παύρνει από αυτό το κρέας, το γάλα και το μαλλί του

Τα πρόβατο βόσκουν ήσυχα στο πράσινο λιβάδι.

ΣΥΝΩΝ.: *αρνί*

ΣΥΓΓ.: *προβατάκι, προβατίσιος, πρόβειος, προβιά, προβατίλα*

ΣΥΝΘ.: *προβατοκάμηλος, αιγοπρόβατα, γιδοπρόβατα*

ΠΡΟΣΟΧΗ: το αρσενικό πρόβατο λέγεται και *κριαρί*

το **πρόσωπο** (ΟΥΣ.) **1.** το μπροστινό μέρος του κεφαλιού των ανθρώπων, καθώς και ο τρόπος που το βλέπουν οι άλλοι

Η μύτη είναι στο κέντρο του προσώπου.

ΣΥΝΩΝ.: *μούτρο, φάτσα*

Γιατί το πρόσωπό σου είναι λυπημένο;

ΣΥΝΩΝ.: *ύφος, έκφραση, όψη*

2. καθένας από τους ανθρώπους χωριστά

Υπήρχαν πολλά και σημαντικά πρόσωπα στη γιορτή.

ΣΥΝΩΝ.: *άτομο*

ΑΝΤΙΘ.: *ομάδα, σύνολο, μάζα*

3. η μορφή που παίρνουν οι λέξεις για να φανερώσουν το πρόσωπο που κάνει ή παθαίνει κάτι σε μια πρόταση

Το «εγώ» είναι το πρώτο πρόσωπο και το «εσύ» το δεύτερο.

ΣΥΓΓ.: >προσωπικός

ΣΥΝΘ.: *προσωποποιώ, προσωπογράφος, προσωπάρχης, αντιπρόσωπος, απρόσωπος, ασπροπρόσωπος, διπλοπρόσωπος, διπρόσωπος, κοκκινοπρόσωπος, μακροπρόσωπος, στρογγυλοπρόσωπος*

η **σάλπιγγα** (ΟΥΣ.) η τρομπέτα

Η σάλπιγγα του στρατιώτη ακούστηκε παντού.

• Η λέξη **σάλπιγγα** σχηματίστηκε από την αρχαία ελληνική (η) **σάλπιγξ**.

ΣΥΓΓ.: σαλπίζω, σάλπισμα, σαλπικτής

το **σίδηρο** (ΟΥΣ.) **1.** μέταλλο που έχει σκούρο γκριζό χρώμα, είναι πολύ βαρύ και φτιάχνουμε με αυτό διάφορα αντικείμενα

Πολλά όπλα είναι από σίδηρο.

ΣΥΝΩΝ.: σίδηρος

2. αντικείμενο που έχει βάση από σίδηρο· ζεσταίνεται με ηλεκτρισμό και μετά το πιέζουμε πάνω σε υφάσματα για να εξαφανίσουμε τις ζαρωματιές τους

Πρόσεχε, το σίδηρο είναι καυτό!

ΣΥΓΓ.:> σιδεράς

ΣΥΝΘ.: σιδεροκέφαλος, σιδεροπρίονο, σιδερολοστός, σιδηροτροχιά, σιδηρόδρομος, σιδηρουργός, λευκοσίδηρος, ατμοσίδηρο

ο **σιδηρόδρομος** (ΟΥΣ.) το τρένο

Μου αρέσει να ταξιδεύω με το σιδηρόδρομο.

• Η λέξη **σιδηρόδρομος** είναι σύνθετη και σχηματίστηκε από την αρχαία ελληνική (ο) **σίδηρος**, που σήμαινε **σίδηρο**, και τη λέξη **δρόμος**.

ΣΥΓΓ.: σιδηροδρομικός

ο **ταχυδακτυλουργός**, θηλ. η **ταχυδακτυλουργός** (ΟΥΣ.) αυτός που με πολύ γρήγορες κινήσεις κάνει πράγματα που φαίνονται μαγικά, τα οποία κανείς δεν μπορεί να τα εξηγήσει

Ο ταχυδακτυλουργός εξαφάνισε το λαγό μέσα στο καπέλο.

ΣΥΝΩΝ.: θαυματοποιός

• Η λέξη **ταχυδακτυλουργός** είναι σύνθετη και σχηματίστηκε από τη λέξη **ταχύς**, που σημαίνει **γρήγορος**, και τις λέξεις **δάκτυλο** και **έργο**.

ΣΥΓΓ.: ταχυδακτυλουργία, ταχυδακτυλουργικός

φαρδύς, -ιά, -ύ (ΕΠ.) πλατύς

Δεν αγόρασα το παλτό, γιατί ήταν πολύ φαρδύ.

φαρδύς πλατύς: με όλο το σώμα

Δεν πρόσεχε και έπεσε κάτω φαρδύς πλατύς.

Η λέξη **φαρδύς** σχηματίστηκε από την αρχαία ελληνική (ο,η) **ευφραδής**, που σήμαινε **αυτός που ακούγεται όμορφα**.

η **ώρα** (ΟΥΣ.) **1.** καθένα από τα 24 χρονικά τμήματα στα οποία χωρίζεται μία ημέρα

Κάθε ώρα αποτελείται από εξήντα λεπτά.

2. κάποιο διάστημα χρόνου κατά το οποίο γίνεται, υπάρχει, ισχύει κτλ. κάτι

Περνάει πολύ ώρα μπροστά στην τηλεόραση.

3. ο κατάλληλος χρόνος για κάτι

Ἦρθε ἡ ὥρα νὰ μάθεις τὴν ἀλήθεια.

4. συγκεκριμένη στιγμή τῆς ἡμέρας

Ἡ ὥρα εἶναι δέκα.

ὥρες ὥρες: μερικὲς φορές

Ὡρες ὥρες με κάνεις νὰ θυμῶνῶ πολὺ!

ἔχεις/ἔχετε ὥρα; ἐρώτηση πού γίνεται γιὰ τὸ ἀν φορᾶει κάποιος ρολοὶ γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ πει τί ὥρα εἶναι

Συγνώμη, μήπως ἔχετε ὥρα;

ὅλη τὴν ὥρα: συνεχῶς

Τὸ γατάκι νιαουρίζει ὅλη τὴν ὥρα.

ὥρες κοινῆς ησυχίας: δεξ ησυχία

σκοτῶνῶ τὴν ὥρα μου: δεξ σκοτῶνῶ

ΣΥΓΓ.: ὠρίτσα, ὠρούλα, ὠριαίος, ὠράριο

ΣΥΝΘ.: ὠρομισθιο, ὠροδείκτης, ὠροσκόπιο, ἠμῖωρος, πολὺωρος, ὀλιγῶρος, δίωρος, τρίωρος, κτλ.

Λεξικό της Ελληνικής ως Ξένης Γλώσσας

ο **άγγελος** (του αγγέλου, των αγγέλων) ΟΥΣ.:

1. (ΘΡΗΣΚ.) σε κάποιες θρησκείες, ο άγγελος είναι ένα πλάσμα που ζει κοντά στο Θεό: *Στις εικόνες οι χριστιανοί ζωγραφίζουν τους αγγέλους σαν ανθρώπους με φτερά.*
2. άγγελο λέμε έναν άνθρωπο όταν είναι πάρα πολύ όμορφος ή πάρα πολύ καλός: *Ήταν ένα ξανθό κοριτσάκι, σωστός άγγελος! / Άγγελος είναι αυτό το παιδί, ήσυχο και ευγενικό.*
3. στην αρχαία τραγωδία, άγγελος ήταν ο αγγελιοφόρος: *Ο άγγελος ανακοινώνει στους θεατές το θάνατο του Οιδίποδα*

ο **αγνώμονας**, η **αγνώμονας** ΕΠΙΘ. (ΑΝΕΠΙΣ.): έτσι λέγεται αλλιώς ο αγνώμων
ι Το ουδέτερο γένος του επιθέτου αγνώμονας δε χρησιμοποιείται.

ο **αγνώμων**, η **αγνώμων** ΕΠΙΘ.: όταν κάποιος είναι αγνώμων, δεν αναγνωρίζει το καλό που του έκαναν (= αχάριστος ≠ ευγνώμων): *Μετά από όσα έκανα γι' αυτόν, δεν περίμενα να είναι τόσο αγνώμων.*

ι Το ουδέτερο γένος του επιθέτου αγνώμων δε χρησιμοποιείται.

το **αλκοολούχο ποτό** ΟΥΣ.: αλκοολούχο ποτό είναι κάθε ποτό που έχει μέσα αλκοόλ (= οιοπνευματώδες ποτό): *Οι κάβες πουλάνε αλκοολούχα ποτά.*

η **αμβλεία γωνία** ΟΥΣ. (ΜΑΘΗΜ.): στα μαθηματικά, αμβλεία γωνία είναι η γωνία που είναι μεγαλύτερη από την ορθή γωνία, δηλαδή μεγαλύτερη από 90 μοίρες: *Ένα τρίγωνο μπορεί να έχει μόνο μία αμβλεία γωνία.*

ο **άνθρωπος** (του ανθρώπου, των ανθρώπων) ΟΥΣ.:

1. ο άνθρωπος είναι το πλάσμα που περπατάει στα δύο του πόδια, μπορεί να μιλάει και να σκέφτεται λογικά: *Ο εγκέφαλος του ανθρώπου είναι πολύ αναπτυγμένος σε σχέση με άλλα ζώα.*
2. άνθρωπο λέμε κάθε ανθρώπινο πλάσμα χωριστά (= άτομο): *Σκοτώθηκαν τρεις άνθρωποι. / Είναι έξυπνος άνθρωπος.*
3. άνθρωπο λέμε κάποιον που συμπεριφέρεται στους άλλους με ανθρωπιά: *Με τη συμπεριφορά του απέδειξε ότι είναι άνθρωπος.*
4. **άνθρωποι** ΠΛΗΘ.: οι άνθρωποι είναι το σύνολο των ανθρώπων που ζουν στη γη (= ανθρωπότητα): *Το περιβάλλον ανήκει σε όλους τους ανθρώπους.*

ΕΚΦΡ. γίνομαι άλλος άνθρωπος

ο **αντίλαλος** (του αντίλαλου, των αντίλαλων) ΟΥΣ.: αντίλαλος είναι ο ήχος της φωνής μας που τον ακούμε ξανά και ξανά όταν μιλάμε σε ένα μεγάλο χώρο (= ηχώ): *Άκουσε τον αντίλαλο της φωνής του μέσα στη σπηλιά και τρόμαξε.*

ο **αργός**, η **αργή**, το **αργό** ΕΠΙΘ.:

1. όταν κάτι είναι αργό, κινείται ή γίνεται με μικρή ταχύτητα (\neq γρήγορος, ταχύς): Το τρένο είναι αργό και θα φτάσει το βράδυ. / Η οικονομία της χώρας αναπτύσσεται με αργούς ρυθμούς.

2. όταν κάποιος είναι αργός, κινείται ή κάνει κάτι σε περισσότερο χρόνο από τον κανονικό (= αργοκίνητος \neq σβέλτος): Ήταν πολύ αργός κολυμβητής και δεν κατάφερε να ακολουθήσει τους άλλους.

ο **αριστούχος**, η **αριστούχα**, το **αριστούχο** ΕΠΙΘ.: όταν ένας μαθητής ή ένας φοιτητής είναι αριστούχος, παίρνει πολύ μεγάλους βαθμούς στα μαθήματά του: Κάθε χρόνο βραβεύονται οι αριστούχοι φοιτητές της σχολής μας.

ο **άρρωστος** (του αρρώστου, των αρρώστων), η **άρρωστη** (της άρρωστης) ΟΥΣ.: ο άρρωστος είναι ο άνθρωπος που έχει κάποια αρρώστια (=ασθενής): Ο γιατρός ασχολείται με την περίθαλψη και τη θεραπεία του αρρώστου.

ο **βαθός**, η **βαθιά**, το **βαθύ** ΕΠΙΘ.:

1. όταν κάτι είναι βαθύ, έχει μεγάλο βάθος (\neq αβαθής, ρηχός): Το πηγάδι της αυλής μας είναι πολύ βαθύ.

2. όταν κάτι είναι βαθύ, φτάνει πολύ βαθιά (\neq επιφανειακός): Έχασε πολύ αίμα, γιατί το τραύμα του ήταν βαθύ.

3. λέμε ότι κάτι είναι βαθύ όταν είναι πυκνό και δεν μπορούμε να δούμε μέσα από αυτό (= πηχτός): Μεσ στο βαθύ σκοτάδι δεν μπορούσε να διακρίνει τίποτα.

4. χρησιμοποιούμε τη λέξη “βαθός” για να τονίσουμε ότι κάτι είναι πολύ σοβαρό ή δυνατό: Η περιπέτειά του έχει προκαλέσει βαθιά συγκίνηση στην κοινή γνώμη. (= έντονος, δυνατός)

5. όταν ένα χρώμα είναι βαθύ, είναι έντονο και κάπως σκούρο (= σκούρος \neq ανοιχτός): Το κρασί είχε ένα βαθύ κόκκινο χρώμα. ΕΚΦΡ. κολυμπάω στα βαθιά, στα βαθιά

ο **βαρύς**, η **βαριά**, το **βαρύ** ΕΠΙΘ.:

1. όταν κάτι είναι βαρύ, ζυγίζει πολλά κιλά (\neq ελαφρός): Το μπαούλο ήταν πολύ βαρύ, και τον βοήθησα να το σηκώσει.

2. όταν κάτι είναι βαρύ, είναι πολύ δύσκολο και κουραστικό: Δεν μπορεί να κάνει βαριές δουλειές, γιατί είναι γέρος.

3. λέμε ότι κάτι είναι βαρύ όταν δεν μπορούμε να το αντέξουμε (= δυσβάσταχτος, αβάσταχτος): Ήταν βαρύς ο πόνος τους όταν πέθανε το παιδί τους. / Πληρώνουμε βαρείς φόρους.

4. χρησιμοποιούμε τη λέξη “βαρύς” για να τονίσουμε ότι κάτι είναι πολύ δυνατό, έντονο ή σοβαρό: Η βενζίνη έχει βαριά μυρωδιά. / Έδωσε βαρύ όρκο και δεν μπορεί να τον πάρει πίσω.

5. βαριά λέμε μια αρρώστια όταν είναι πολύ σοβαρή ή επικίνδυνη (\neq ελαφρός): Πέθανε μετά από μια βαριά αρρώστια.

6. όταν ο ύπνος μας είναι βαρύς, δεν ζυπνάμε εύκολα (\neq ελαφρός): Κάνει βαρύ ύπνο και δεν ακούει τα παιδιά που παίζουν δίπλα.

7. όταν ένα ρούχο ή ένα ύφασμα είναι βαρύ, είναι πολύ ζεστό (\neq λεπτός): *Σκεπάστηκε με βαριές κουβέρτες για να ζεσταθεί.*

8. όταν ένα φαγητό είναι βαρύ, δεν μπορούμε να το χωνέψουμε εύκολα: *Έφαγα στιφάδο και μου έπεσε βαρύ.*

9. λέμε βαρύ τον καφέ, το ποτό ή το τσιγάρο που περιέχει πολύ καφέ, αλκοόλ ή καπνό (= δυνατός \neq ελαφρύς): *Καπνίζει πολύ βαριά τσιγάρα.*

10. λέμε ότι ένα μέρος του σώματός μας είναι βαρύ, όταν νιώθουμε κάποιο βάρος ή πόνο, συνήθως μετά από πολύ φαγητό, ποτό, ξενύχτι, κούραση κτλ.: *Νιώθω τα πόδια μου βαριά από το πολύ περπάτημα.*

11. λέμε ότι κάποιος είναι βαρύς όταν δείχνει κουρασμένος, λυπημένος ή άκεφος: *Είναι πολύ βαρύς σήμερα και δε μιλάει σε κανέναν.*

ΕΚΦΡ. βαρύ πεπόνι, βαρύ πυροβολικό, με βαριά καρδιά

το **βούτυρο** (του βούτυρου, των βούτυρων) ΟΥΣ.:

το βούτυρο είναι μια μαλακή ουσία με κιτρινωπό χρώμα, γίνεται από το λίπος που βγαίνει από το γάλα και τη χρησιμοποιούμε συνήθως σε φαγητά: *Στο τέλος προσθέτεις μια κουταλιά φρέσκο βούτυρο πάνω από τα μακαρόνια.*

το **γόνατο** (του γόνατου, των γόνατων) ΟΥΣ.:

1. γόνατο είναι το κόκαλο που βρίσκεται στη μέση περίπου του ποδιού, στο σημείο όπου λυγίζει το πόδι μας: *Η φούστα της έφτανε μέχρι το γόνατο. / Το παιδί κάθεται στα γόνατα του πατέρα του.*

2. το γόνατο είναι το μέρος του παντελονιού που σκεπάζει αυτό το σημείο του ποδιού: *Το τζιν έχει ξεβάψει στα γόνατα.*

ΕΚΦΡ. μου κόβονται τα γόνατα, στο γόνατο

ο **ευγνώμονας**, η **ευγνώμονας** ΕΠΙΘ. (ΑΝΕΠΙΣ.): έτσι λέγεται αλλιώς ο ευγνώμων

i Το ουδέτερο γένος του επιθέτου ευγνώμονας δε χρησιμοποιείται.

ο **ευγνώμων**, η **ευγνώμων** ΕΠΙΘ.: όταν είμαι ευγνώμων σε κάποιον, νιώθω ευγνωμοσύνη για το καλό που μου έκανε (= υπόχρεος, υποχρεωμένος \neq αγνώμων): *Σου είμαι ευγνώμων που μου έσωσες τη ζωή.*

i Το ουδέτερο γένος του επιθέτου ευγνώμων δε χρησιμοποιείται.

ευθύς ΕΠΙΡΡ.: ευθύς σημαίνει αμέσως: *Υποσχέθηκε να του τηλεφωνήσει ευθύς μόλις επιστρέψει. / Έρχομαι ευθύς αμέσως!*

ο **ευθύς**, η **ευθεία**, το **ευθύ** ΕΠΙΘ.:

1. κάτι είναι ευθύ όταν είναι ίσιο (= ίσιος \neq στραβός): *Σχεδιάστε στο τετράδιό σας μία ευθεία γραμμή.*

2. κάποιος είναι ευθύς όταν λέει αυτό που πραγματικά σκέφτεται ή αισθάνεται (= ειλικρινής, ντόμπρος): *Είναι ευθύς άνθρωπος και λέει την αλήθεια χωρίς περιστροφές.*

η **θάλασσα** (της θάλασσας, των θαλασσών) ΟΥΣ.:

1. η θάλασσα είναι το αλμυρό νερό που σκεπάζει το μεγαλύτερο μέρος της Γης και φαίνεται σαν να έχει γαλάζιο ή μπλε χρώμα: *Τρεις βάρκες έπλεαν στη γαλήνια θάλασσα. / Σήμερα η θάλασσα έχει κόμα και δε θα πάμε για μπάνιο.*

2. θάλασσα είναι μια ορισμένη περιοχή με αλμυρό νερό που συνήθως γύρω της έχει στεριά: *Η Μεσόγειος θάλασσα.*

ΕΚΦΡ. η θάλασσα είναι λάδι, τα κάνω θάλασσα

ο **καλόγερος** (του καλόγερου, των καλόγερων), η **καλόγρια** (της καλόγριας, των καλογριών) ΟΥΣ.:

1. (ΘΡΗΣΚ.) ο καλόγερος είναι ο άντρας που ζει σε χριστιανικό μοναστήρι μακριά από τους ανθρώπους και αφοσιώνεται στην προσευχή και στη λατρεία του Θεού (= μοναχός): *Παράτησε την καριέρα του και έγινε καλόγερος.*

2. καλόγερο λέμε τον άνθρωπο που του αρέσει να ζει μόνος του, χωρίς φίλους και διασκεδάσεις: *Όταν έχει εξετάσεις, ζει σαν καλόγερος.*

3. καλόγερος ΑΡΣ.: καλόγερο λέμε την ψηλή και όρθια κρεμάστρα που, όταν έχει πάνω της κρεμασμένα ρούχα, μοιάζει με καλόγερο: *Έβγαλε το παλτό του και το κρέμασε στον καλόγερο.*

4. καλόγερος ΑΡΣ. (ΑΝΕΠΙΣ., ΙΑΤΡ.): ο καλόγερος είναι ένα σπυρί με πόν: *Έχει βγάλει έναν καλόγερο στο πόδι και πονάει.*

ο **μακρός**, η **μακριά**, το **μακρύ** ΕΠΙΘ.: όταν κάτι είναι μακρύ, το μήκος του είναι μεγάλο ή μεγαλύτερο από το κανονικό: *Ένας μακρύςδιάδρομος οδηγεί στην κεντρική αίθουσα του μουσείου. / Έχει μακριά, ίσια μαλλιά. (≠ κοντός)*

ΕΚΦΡ. το μακρύ και το κοντό του

το **μάρμαρο** (του μαρμάρου, των μαρμάρων) ΟΥΣ.:

το μάρμαρο είναι μια πολύ σκληρή και λεία πέτρα, που τη χρησιμοποιούμε στα κτίρια ή στα αγάλματα: *Η είσοδος της πολυκατοικίας έχει μαρμάρινο δάπεδο.*

ο **μετριόφρονas**, η **μετριόφρονas** ΕΠΙΘ. (ΑΝΕΠΙΣ.): έτσι λέγεται αλλιώς ο μετριόφρων
i Το ουδέτερο γένος του επιθέτου μετριόφρονas δε χρησιμοποιείται.

ο **μετριόφρων**, η **μετριόφρων** ΕΠΙΘ.: όταν κάποιος είναι μετριόφρων, δεν του αρέσει να μιλάει για τον εαυτό του και για τα κατορθώματά του (= σεμνός ≠ αλαζόνas): *Πήρε το πρώτο βραβείο και δεν το είπε σε κανέναν! Είναι πολύ μετριόφρων.*

i Το ουδέτερο γένος δε χρησιμοποιείται.

η **οξεία γωνία** ΟΥΣ. (ΜΑΘΗΜ.): στα μαθηματικά, οξεία γωνία είναι η γωνία που είναι μικρότερη από την ορθή γωνία, δηλαδή μικρότερη από 90 μοίρες: *Ένα ισοσκελές τρίγωνο έχει τρεις οξείες γωνίες.*

ο **παχύς**, η **παχιά**, το **παχύ** ΕΠΙΘ.:

1. παχύ λέμε έναν άνθρωπο ή ένα ζώο που ζυγίζει πολλά κιλά και συνήθως πιάνει πολύ χώρο (= χοντρός ≠ αδύνατος, λεπτός): *Δε χωράει να περάσει, γιατί είναι πολύ παχιά.* / *Ο ελέφαντας είναι παχύ ζώο.*

2. όταν κάτι είναι παχύ, είναι πολύ μεγάλο ή έχει μεγάλο πάχος (≠ λεπτός): *Όλη η πόλη σκεπάστηκε με ένα παχύ στρώμα χιονιού.*

η **πείνα** (της πείνας) ΟΥΣ.:

1. η πείνα είναι το αίσθημα που νιώθουμε όταν θέλουμε να φάμε: *Είμαι νηστικός από το πρωί και με έχει πιάσει πείνα.*

2. όταν υπάρχει πείνα σε ένα μέρος, δεν υπάρχουν αρκετά τρόφιμα για να φάνε οι άνθρωποι εκεί (= ασιτία): *Φτώχεια και πείνα μαστιζούν τις χώρες της Αφρικής.*

ι Η λέξη πείνα δεν έχει πληθυντικό αριθμό.

ΕΚΦΡ. δε βλέπω από την πείνα, με κόβει πείνα

η **πέστροφα** (της πέστροφας) ΟΥΣ.:

1. η πέστροφα είναι ένα ψάρι με γυαλιστερό γκριζο χρώμα που ζει σε ποτάμια ή λίμνες: *Όσοι ζούσαν κοντά σε ποτάμια φάρευαν πέστροφες.*

2. πέστροφα λέμε το κρέας αυτού του ψαριού, που το μαγειρεύουμε και το τρώμε: *Φάγαμε πέστροφες ψητές στη σχάρα.*

ι Η λέξη πέστροφα δεν έχει γενική στον πληθυντικό αριθμό.

η **πλατεία** (της πλατείας, των πλατειών) ΟΥΣ.:

1. η πλατεία είναι ένας μεγάλος ανοιχτός χώρος σε μια πόλη ή σε ένα χωριό, όπου υπάρχουν λουλούδια, δέντρα και παγκάκια για να ξεκουράζονται οι περαστικοί: *Χαζεύαμε το σιντριβάνι στην κεντρική πλατεία της πόλης.*

2. η πλατεία είναι ο χώρος με τα καθίσματα για τους θεατές μπροστά από την οθόνη του κινηματογράφου ή τη σκηνή του θεάτρου: *Θέλετε εισιτήρια για την πλατεία ή για τον εξώστη;*

ο **πλατύς**, η **πλατιά**, το **πλατύ** ΕΠΙΘ.:

1. όταν κάτι είναι πλατύ, έχει μεγάλο πλάτος (= φαρδύς ≠ στενός): *Το πλατάνι έχει πλατιά φύλλα.*

2. πλατύ λέμε κάτι που είναι μεγάλο (= ευρύς): *Η αρρώστια έχει δυστυχώς πλατιά διάδοση.*

ΕΚΦΡ. φαρδύς πλατύς

η **προβατίνα** (της προβατίνας, των προβατινών) ΟΥΣ.:

1. προβατίνα λέμε το θηλυκό πρόβατο: *Η προβατίνα του παππού γέννησε τρία αρνάκια.*

2. έτσι λέγεται και το κρέας του ζώου αυτού, που το τρώμε ψητό: *Έψησαν την προβατίνα στη σούβλα.*

το **πρόβατο** (του προβάτου, των προβάτων) ΟΥΣ.:

1. το πρόβατο είναι ένα ήμερο ζώο που το μεγαλώνουν οι άνθρωποι για το μαλλί, το κρέας και το γάλα του (= αρνί): *Μετά τη βοσκή τα πρόβατα επιστρέφουν στη στάνη.*

2. πρόβατο λέμε κάποιον όταν δεν έχει καθόλου κακία ή πονηριά (= άκακος): *Αποκλείεται να είχε τέτοια κακία, αυτός είναι πρόβατο!*
3. (ΜΕΙΩΤ.) πρόβατο λέμε κάποιον όταν κάνει ό,τι και οι άλλοι, χωρίς να σκέφτεται ο ίδιος: *Πηγαίνουν και ψηφίζουν στις εκλογές σαν τα πρόβατα.*
ΕΚΦΡ. μαύρο πρόβατο

το **πρόσωπο** (του προσώπου, των προσώπων) ΟΥΣ.:

1. το πρόσωπο είναι το μπροστινό μέρος του κεφαλιού μας, όπου βρίσκονται τα μάτια, η μύτη και το στόμα (= μούτρο, φάτσα): *Έχει στρογγυλό πρόσωπο και μεγάλα πράσινα μάτια. / Η μπάλα με χτύπησε στο πρόσωπο.*
2. το πρόσωπο είναι κάθε άνθρωπος χωριστά (= άτομο): *Στα εγκαίνια της έκθεσης παρευρέθησαν πολλά και σημαντικά πρόσωπα από το χώρο της τέχνης.*
3. (ΓΡΑΜΜ.) στη γραμματική, το πρόσωπο είναι η μορφή που παίρνουν οι αντωνυμίες και τα ρήματα για να φανερώσουν εκείνον ή εκείνο για το οποίο γίνεται λόγος: *Το ρήμα “παίζω” κάνει “παίζεις” στο δεύτερο πρόσωπο και “παίζει” στο τρίτο.*

η **σάλπιγγα** (της σάλπιγγας, των σαλπίγγων) ΟΥΣ.:

η σάλπιγγα είναι η τρομπέτα: *Με τη σάλπιγγα ενημερώνουν τους στρατιώτες ότι πρέπει να πάνε για ύπνο.*

το **σίδηρο** (του σιδήρου, των σιδηρών) ΟΥΣ.:

1. το σίδηρο είναι ένα βαρύ μέταλλο που έχει σκούρο γκρι χρώμα και το χρησιμοποιούμε για να φτιάχνουμε κτίρια, μηχανήματα κ.ά. (= σίδηρος): *Τα κάγκελα του μπλακονιού είναι φτιαγμένα από σίδηρο.*
2. σίδηρο λέμε κάθε αντικείμενο ή κομμάτι αντικειμένου που είναι φτιαγμένο από σίδηρο: *Καλά, σίδερα έχει μέσα η βαλίτσα και είναι τόσο βαριά;*
3. το σίδηρο είναι μια ηλεκτρική συσκευή με επίπεδη μεταλλική βάση που ζεσταίνεται και χρησιμοποιείται για να γίνονται τα ρούχα απαλά, χωρίς ζάρες: *Αναψα το σίδηρο για να σιδερώσω τα πλομένα ρούχα.*
4. λέμε σίδηρο αυτό που κάνουμε όταν σιδερώνουμε ένα ρούχο (= σιδέρωμα): *Έχω μια στοίβα ρούχα για σίδηρο.*
5. **σίδερα ΠΛΗΘ.** (ΑΝΕΠΙΣ.): σίδερα λέμε αλλιώς τη φυλακή: *Τον έπιασαν να κλέβει και τον έκλεισαν στα σίδερα.*

ο **σιδηρόδρομος** (του σιδηροδρόμου, των σιδηροδρόμων) ΟΥΣ.:

1. ο σιδηρόδρομος είναι το τρένο: *Θα ταξιδέψεις με το σιδηρόδρομο ή με το λεωφορείο;*
2. ο σιδηρόδρομος είναι ένα μακρύ, μεταλλικό ραβδί πάνω στο οποίο στερεώνουμε τις κουρτίνες για να μπορούν να κινούνται από τη μια άκρη του παραθύρου στην άλλη: *Έπλυνα τις κουρτίνες και τις κρέμασα στο σιδηρόδρομο.*
3. λέμε ότι μια λέξη είναι σιδηρόδρομος όταν είναι πάρα πολύ μεγάλη, όταν έχει πολλές συλλαβές: *Η λέξη σκουληκομυρμηγκότροπα είναι σιδηρόδρομος.*

ο **φαρδύς**, η **φαρδιά**, το **φαρδύ** ΕΠΙΘ.:

1. είναι ό,τι και ο πλατύς (\neq στενός): *Στρίψαμε σε ένα φαρδύ δρόμο με δέντρα. / Έχει μακρουλό πρόσωπο με φαρδύ μέτωπο.*

2. όταν ένα ρούχο είναι φαρδύ, είναι αρκετά μεγάλο για το σώμα μας (\neq στενός): *Της αρέσουν τα άνετα ρούχα σε φαρδιά γραμμή. / Η φούστα θέλει στένεμα, γιατί μου έρχεται φαρδιά.*

ΕΚΦΡ. φαρδύς πλατύς

φαρδύς πλατύς ΕΚΦΡ.: το λέμε για κάποιον που πέφτει με όλο το σώμα του στο έδαφος: *Γλίστρησε στα πλακάκια κι έπεσε κάτω φαρδύς πλατύς.*

η **ώρα** (της ώρας, των ωρών) ΟΥΣ.:

1. ώρα είναι καθένα από τα 24 διαστήματα των 60 λεπτών στα οποία χωρίζεται μία ημέρα: *Το μάθημα διαρκεί δύο ώρες χωρίς διάλειμμα.*

2. ώρα είναι ο χρόνος που χρειαζόμαστε για να κάνουμε κάτι: *Πόσην ώρα θέλεις για να επισκευάσεις το αυτοκίνητο;*

3. ώρα είναι η συγκεκριμένη στιγμή κατά την οποία γίνεται κάτι: *Την ώρα που έπεφτα για ύπνο χτόπησε το κουδούνι.*

ΕΚΦΡ. για να περνάει η ώρα, για ώρα ανάγκης, δε βλέπω την ώρα, όλη την ώρα, σκοτώνω την ώρα μου, στην ώρα μου, ώρες ώρες